

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
הפיקוח על הוראת התנ"ך

תכנית הלימודים בתנ"ך

המיומנויות הנדרשות בהוראת תורה

תוכן עניינים:

2.....	הקדמת המפמ"ר.
3.....	מבוא.
6.....	מיומנות 1 קריאה מדויקת מוטעמת ומונגנת.
10.....	מיומנות 2 ביאורי מילים.
16.....	מיומנות 3 ביסוס התוכן בפסוקים וציון מקורות.
22.....	מיומנות 4 זיהוי נושא והגדרתו.
27.....	מיומנות 5 אפיון דמות.
31.....	מיומנות 6 בקיאות והתמצאות כללית.
33.....	מיומנות 7 שאילת שאלות.
40.....	מיומנות 8 השוואה והבחנה.
44.....	מיומנות 9 שימוש בפירוש רש"י.
48.....	מיומנות 10 שימוש במפת ארץ ישראל.

התורה היא דבר ה'.

תחילת לימוד התורה הוא בהרכבת אותיות ומילים, המשכה בהבנת סיפורים ומצוות, וסופה בהשפעתה על חיי האדם, על אמונותיו מעשיו ותפיסת עולמו.

כל ישראל יש להם חלק בלימוד תורת ה', מהמתמיד הגדול ההוגה בתורה יומם ולילה ועד ליהודי המקיים את מצוות תלמוד תורה במינימום של קריאת שמע ערבית ושחרית.

אולם, אין לימוד התורה כהוראתה! הלימוד שייך לכל יהודי ויהודיה, ואילו ההוראה היא מקצוע המיועד אך ורק לאוהבים את ילדי ישראל, למסורים לתורה ה' ולמקצוענים בהוראתה.

כמו בכל לימוד, גם למורי התורה יש צורך ב"ארגז כלים" המסייעים להוראה. יש כלים המסייעים בידינו לקרוא את המילים ולדייק בקריאתן, יש כלים המובילים אותנו להבנת עומק הסיפור ועולמם של הדמויות, יש כלים שמבנים בפנינו את עולם ההלכה שבתורה, ויש כלים המנחים את הנפש להתחבר לתורה ולמצוא בה את המשען והמצפן לבניין חיינו על פיה.

זכינו, וצוות מורים מנוסים ישב וכתב מסמך מיומנויות להוראת התורה ביסודי. מסמך זה נועד להיות ארגז הכלים של מורי התנ"ך בכל הנוגע להוראת התורה.

אתר "ללמוד וללמד" נותן את התמונה המלאה של שיעור תורה – תכנון שנתי, למידה מעמיקה של המורה, קביעת יעדים לימודיים וערכיים, הצבת ערך ומסר לכל יחידת לימוד והצעות לדרכי הוראת היחידה. מסמך המיומנויות משלים את התכנית המופיעה באתר, ומעמיד לרשות המורה כלי התמקצעות בהוראת הפסוקים לצד העיסוק הנרחב בתכנים ובערכים המופיעים באתר.

[אנו מקווים שבע"ה נכתוב בעתיד מסמך המשך, המבנה דרכי חינוך מתוך לימוד התורה, מסמך המציע דרכים להפנמת ערכים ולהזדהות עם עולמה של תורה].

תודתי העמוקה ליאיר ליברמן, מדריך תנ"ך ארצי ליסודי, שהוביל את כתיבת המסמך המעמיק והמפורט יחד עם עקיבא גולן ואודי קוזין.

שנזכה להמשיך ללמוד וללמד את תורת ה' באהבה.

הרב יהודה טרופר

מפמ"ר תנ"ך בחמ"ד

תכנית הלימודים בתנ"ך

הקניית מיומנויות בלימוד

מבוא

"אשרי האיש

אשר לא הלך בעצת רשעים

ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב:

כי אם בתורת ה' חפצו

ובתורתו יהגה יומם ולילה

והיה כעץ שתול על פלגי מים

אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול

וכל אשר יעשה יצליח"

"מתחילה היא נקראת תורה ה' ומשעמל בה היא נעשית תורתו"

(תהלים פרק א פס' א-ב, ורש"י)

עיקרו של הלימוד בבית הספר היסודי הוא העברת מסורת ישראל סבא מדור לדור. במסגרת זו מוקדשות שעות רבות ללימוד ספרי תורה ונביאים.

שלוש מטרות ללימוד זה:

1. הקניית האהבה לתורה
2. הקניית התוכן של התנ"ך - ידיעות והערכים
3. הקניית היכולת ללמוד

מסמך זה עוסק במטרה השלישית – הקניית היכולת ללמוד בספר באופן עצמאי, לגדל תלמיד חכם ששערי הלימוד פתוחים בפניו. בשביל שהתלמיד יגיע בבגרותו למטרה זו אנו נדרשים להתחיל ולהניח את היסודות לכך כבר בבית הספר היסודי. עלינו להרגיל את התלמידים בצורה מובנית מגיל צעיר, בפיתוח יכולות הלימוד בתורה. כך נקנה לתלמידים מעבר לידיעות ולערכים העולים מכל פרק ופרק, גם את הרצון והיכולת להמשיך וללמוד תורה.

"לא ימוש ספר התורה הזה מפִּיךָ והגית בו יומם ולילה!"

10 המיומנויות הנדרשות בבית הספר היסודי:

1. קריאה מדויקת מוטעמת ומונגגת
2. פענוח מילים וביטויים והקניית אוצר מילים
3. זיהוי נושא והגדרתו
4. ביסוס התוכן בפסוקים וציון מקורות
5. אפיון דמויות והכרת פועלם
6. בקיאות והתמצאות כללית
7. שאלת שאלות
8. השוואה והבחנה
9. שימוש בפירוש רש"י
10. שימוש במפת ארץ ישראל

המיומנות היא יכולת מתפתחת, ואפשר לעסוק כמעט בכל מיומנות בכל גיל - ברמה מתאימה. הדרך צריכה להיעשות בצורה מדודה מאד. בתחילת הלימוד (חומש בראשית, כיתות א-ב) איננו מדגישים את מרכיב המיומנויות בלימוד. מכיתה ג והלאה אנו מתחילים בצעדים ראשונים בהם התלמידים נשאלים בתוך השיעור, או בתרגול, שאלות הנוגעות למיומנות. השימוש בפירוש רש"י מתחיל בכיתה ד. גם השימוש במפה מתחיל בכיתה ד. רשימת 10 המיומנויות הן מכלול יכולות שעומן יוצא התלמיד מבית הספר היסודי בסוף כיתה ו. אנו מצפים כי התלמיד ירכוש את המיומנויות הללו באופן בסיסי וברמה התואמת את כיתה ו. על בסיס זה ימשיך התלמיד להתפתח בלימודיו בחטיבה ובתיכון.

עקרונות כלליים בהקניית מיומנות:

בכל יחידה ישנם פרטים רבים בהן אפשר לתרגל מיומנות. המורה צריך לוודא כי נשמר יחס נכון בין העיסוק בתוכן – (ידע וערכים) לבין העיסוק במיומנות. לימוד המיומנות נלווה לשיעור ומשרת את הקניית התוכן, ולא ההפך.

על מנת לשמר יחס זה כדאי לשים לב לשלשה דברים:

1. חלוקת הזמן - אין להכביד או להעמיס בהקניית מיומנות. זהו חלק נלווה לשיעור ודי לעסוק בו בנקודה אחת או שתיים בשיעור. גם בדפי עבודה ובמטלות הבית, אין להפוך את העיסוק במיומנות לעיקר. תרגול המיומנות הוא חשוב מאד, ויש לתת לו את המקום כשם שנותנים מקום למרכיבים האחרים בלימוד: פיתוח הערכים, המחשה, הפעלה, וכו'.
2. בחירת הפרטים - בכל יחידה ניתן לבחור פרטים רבים שבאמצעותם נתרגל מיומנות. חשוב להשתדל לבחור פרט משמעותי בלימוד, שהעיסוק בו יהווה חוליה המסייעת להבנת התוכן המרכזי.

גילוי "חוליה חסרה" להשלמת התוכן ולהבנתו, יכולה בהחלט להיות אתגר נעים וחוויתי לתלמידים. ובכלל, לימוד/גילוי עצמאי היא חוליה חשובה בשיעור, שיכולה להיות משמעותית וחוויתית מאוד לתלמיד.

3. הקפדה על רמה מתאימה - תמיד נבחר להקנות מיומנות באמצעות משימה המתאימה לרמת התלמיד. מתן משימה מעבר לרמת התלמיד תלאה את התלמיד ותעכב את הלימוד. מתן משימה הנמוכה מרמת התלמיד איננה מפתחת יכולת.

שלבי ההקניה של מיומנות

הקניית מיומנות היא תהליך הדרגתי. התהליך מתחיל בכיתות הראשונות בשלב פאסיבי, בו המורה מדגים את השימוש במיומנות תוך כדי הלימוד.

לאחר מכן מתחיל את התהליך האקטיבי ברכישת המיומנות. השלב האקטיבי מורכב מלמידה ומהתנסות, ולאחר מכן המשגה ויישום.

בדרך כלל הנחנו כי בכיתות א-ב המורה ידגים, ובכיתה ג יתרחש המעבר לשלב האקטיבי:

מתן מטלה/משימה עצמאית - מיומנות היא אופן חשיבה, מעין "מפתח", שבאמצעות השימוש בו מצליח התלמיד להפוך מ"אינו יודע" ל"יודע" על ידי התנסות, תהיה והסקה עצמאית, ומבלי שהמורה גילה לו את התשובה. על מנת לזמן לתלמיד עיסוק במיומנות על המורה להקפיד כי התלמיד ניצב בעצמו בפני השאלה.

בשלב זה על המורה להימנע מלומר לתלמיד את התוכן. בהקניית מיומנות המורה מדריך את התלמיד בדרך לגילוי עצמאי של התשובה – ביאור המילה, הגדרת הנושא או מרכיבי השוואה. התלמיד ישהה בשלב בו הוא מנסה להגיע לתשובה בכוחות עצמו. המטלה איננה צריכה להיות ארוכה. היא יכולה להיות שאלה קצרה מאוד בתוך שיעור (לדוגמה: "מה לדעתכם פירוש המילה הזו?") או משימה קצרה במחברת.

הכוונה – בהתמודדות עם המטלה התלמיד מעלה שיקולי דעת, אפשרויות שונות – נכונות, חלקיות או שגויות. המורה יכול להכווין את התלמיד ולסייע לו כיצד יוכל לגלות את התשובה – הסבת תשומת הלב לפרטים מסוימים, מיקוד התלמיד, וחידוד דרכים להגעה לתשובה הנכונה.

המשגה – כיצד גילינו את התשובה? נגדיר זאת בקצרה על מנת נוכל להשתמש בכך בפעם הבאה כאשר ניתקל בדבר דומה (כגון - שמנו לב לפסוק פתיחה וסיום להגדרת הנושא, השתמשנו במשפחת מילים כדי לבאר מילה וכיו"ב).

בדפים הבאים נציג את 10 המיומנויות בתנ"ך תוך מתן כלים ודוגמאות לשימוש בשיעור.

מיומנות מס. 1

קריאה מדויקת מוטעמת ומונגגת

"הני תרי מקרי דרדקי חד גריס ולא דייק וחד דייק ולא גריס...רב דימי מנהרדעא
אמר: מותבינן דדייק ולא גריס, שבשתא – כיון דעל על.."

(תרגום: שני מלמדי תינוקות - אחד מרבה בגירסת הלימוד ואינו מדייק בה, ואחד מדייק בגירסתו אך אינו מרבה בה..רב דימי מנהרדעא אמר - מושיבים את המלמד שמדייק בגרסא שהרי שיבוש - כיוון שמשתרש קשה להוציאו)
(בבלי, בבא בתרא כא.)

הקדמה

מסורת ישראל היא ללמד את הילדים לקרוא בתורה בצורה מדויקת.
אינה דומה הקריאה בתורה לאף קריאה אחרת, שהרי לכל אות ותג שבתורה יש משמעות. חכמי ישראל הקדמונים נקראו "סופרים" - שהיו סופרים ומדקדקים בכל אות שבתורה - איזו יתרה ואיזו חסרה. את מפעלם המשיכו "חכמי המסורה" אשר דקדקו בהעברת מסורת הכתיבה והקריאה של כל מילה ואות - כיצד הן נהגות, צורות כתיבה מיוחדות וכדו'.
הדיוק בקריאה מתחיל בהקניית הגירסה בגיל צעיר, ומי שמרגיל את התלמידים בכך הם המורים בבתי הספר. הקריאה בתורה היא מצוה שבציבור, והחל מגיל החיוב במצוות נדרש כל יהודי מישראל לקרוא בפסוקים ובסידור, ביחיד ובפומבי.
ההרגל נרכש על ידי קריאה נכונה מתוך הספר, בצורה עקבית, ומתוך תשומת לב. התפתחות הקריאה המדויקת נעשית במקביל להתפתחות הבנת הנקרא. הקורא המתחיל אינו מסוגל לפסק ולקרא באינטונציה מתאימה. מי שמרגיל בקריאה הנכונה הוא המורה – בקריאתו שלו (שאחריה חוזרים הילדים), בהפניית תשומת לב לדיוק בניקוד או לצורות מיוחדות, וכן במתן משוב לקריאת התלמידים.
קריאה מדויקת הכרחית להבנה, במיוחד בלימוד התורה בגלל שפת התורה הייחודית, אשר שונה לא פעם בצורותיה, הטייתיה ומשמעויותיה משפת היום-יום. קורא יעיל, המפיק משמעות מן הנקרא, מסוגל לפסק את הנקרא ולקרא באינטונציה מתאימה.

הקריאה הנכונה:

א. ברמת המילה:

- דיוק בעיצורים ובתנועות; הטעמה - מלעיל/ מלרע; מפיק
- הכרת אותיות שימוש - ו"ו היפוך, ו"ו חיבור
- ה"א השאלה/ ה"א המגמה

ב. ברמת הפסוק:

- **פיסוק על-פי הטעמים המפסיקים העיקריים**
- **הנגנה-אינטונציה**

הדיוק

החל מראשית הלימוד בכיתה א המורה הוא שקורא את הפסוקים בצורה מדויקת, והתלמידים חוזרים אחריו. יש להתמיד בהרגל זה בכל הכיתות.

בכיתה ב מצופה מן התלמיד להתחיל לדייק בעצמו בקריאת מילים פשוטות מתוך הפסוק, תוך התייחסות לעיצורים ולתנועות. המורה יוכל לשתף את התלמידים בקריאת חלקים פשוטים בתוך הפסוקים.

לדוגמה – בראשית פרק מ: המורה משתף את התלמידים בקריאת חלקי הפסוקים הקלים יותר:

"וַיֵּתֶן אֹתָם בְּמִשְׁמֶר", "וְכֹס פְּרֹעָה בְּיָדִי וְאַקַּח אֶת הָעֶנְבִּים"

ואילו את הצורות המיוחדות יותר בפרק המורה יקרא בעצמו: "יִשָּׂא פְּרֹעָה אֶת רֹאשׁוֹ וְהִשִּׁיבָהּ עַל כַּנּוֹ", "כִּי גָנַב גִּנְבֹּתִי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים".

ניתן לעשות זאת בכל פרק שהמורה יבחר.

ישנם מקומות שההטעמה משנה את משמעות המילה. המורה יבחר מקומות כאלו על מנת להסב את תשומת לב התלמידים לצורך לדייק בהטעמת המילה.

דוגמה

בראשית טו - יא

"וַיֵּרֶד הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרִם"

(מלשון נשב, כמו רוח מנשבת, "משיב הרוח")

לעומת - בראשית כ פסוק יד

"וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֶאֱן וּבָקָר וְעֶבְדִּים וַיִּשְׁפָּחֵת וַיֵּתֶן לְאַבְרָהָם וַיֵּשֶׁב לוֹ אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ"

(מלשון שוב = להשיב, להחזיר)

הפיסוק

תלמידים הקוראים בקביעות בטעמי המקרא מורגלים בפיסוק על פי הטעמים. גם בקריאה רגילה, על התלמידים להכיר ולהשתמש בטעמים המפסיקים המרכזיים: סוף פסוק ואתנחתא.

דוגמא לחלוקה לפי אתנחתא וסוף פסוק:

יִּיגְדֵל הָאִישׁ | וַיֵּלֶךְ הַלֹּחֶף וַיִּגְדֵּל עַד כִּי גָדַל מְאֹד: יד וַיְהִי לוֹ מִקְנֶה צֶאֱן וּמִקְנֶה בָקָר וְעֶבְדָּה רַבָּה |

וַיִּקְנְאוּ אוֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים: | (בראשית כו, יג)

המורה יבקש מהתלמיד לקרוא ולשהות לאחר אתנחתא וסוף פסוק.

ההנגנה

הנגנה (אינטונציה) נכונה של מילים (בנימה של תמיהה, תוכחה וכדו') תורמת להבנת הפסוקים ומוסיפה להם פן חווייתי. ככלל, איננו מצפים מתלמידים בכיתות הצעירות להגיע בכוחות עצמם להנגנה נכונה של פסוקים, אלא המורה הוא שקורא בצורה מונגנת והתלמידים מתרגלים לסגנון זה. בפסוקים בהם ההנגנה בולטת המורה ישתף את התלמידים בקריאת הפסוקים בהנגנה.

לדוגמה- בראשית יט, ט

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו:

אֵיזָה שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ?

וַיֹּאמֶר: הִנֵּה בְּאֶהְלִי.

המורה יקרא את הפסוק במנגינה של שאלה ותשובה ואח"כ יבקש מהתלמידים לקרוא מהחומש במנגינה דומה.

אפשר להציע לקרוא את הפסוקים עם חלוקת תפקידים לקוראים השונים.

בכיתות ה-ו יוכל המורה לתת לתלמידים להתנסות עצמאית בהנגנה במקומות בהם הפסוק מובן וההנגנה מובהקת. לדוגמא:

(כח) וַיִּפְתַּח ה' אֶת פִּי הָאֶתוֹן וַתֹּאמֶר לְבָלָעַם:

מָה עָשִׂיתִי לָךְ כִּי הִבִּיתִנִּי זֶה שְׁלֹשׁ רָגְלִים?

(כט) וַיֹּאמֶר בְּלָעַם לָאֶתוֹן:

כִּי הִתְעַלְלָתְ בִּי לֹא יֵשׁ חֶרֶב בְּיָדִי כִּי עָתָה תִּרְגְּמִינִי!

(ל) וַתֹּאמֶר הָאֶתוֹן אֶל בְּלָעַם:

הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתִנֶּךָ אֲשֶׁר רָכַבְתָּ עָלַי מֵעוֹדְךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה!

הֲהִסְפֵּן הִסְפַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לָךְ כֵּן?

וַיֹּאמֶר: לֹא. (במדבר כ"ב)

המורה יבקש מהתלמידים לקרוא לבדם את הפסוקים לפני הקריאה הכללית בכיתה ולחשוב כיצד יקראו את הפסוקים בהנגנה נכונה (שאלה, תשובה).

הכרת אותיות השימוש

מצופה מן התלמיד להכיר את:

וַי"ו היפוך (נקראת בפתח).

"וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַחֵמָץ וַיִּמָּצָא בְּשָׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ ה'": (בראשית פרק כו)

לעומת-

ו"ו החיבור (נקראת בשווא):

"וַיִּנָּאֲסֹפוּ שְׂמָה כָּל הָעֶדְרִים וַיִּגְלְלוּ אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבָּאָר וַיִּהְיוּ אֲנִי הַשִּׁקּוֹ אֶת הַצֵּאֵן וַיְהִיבוּ אֶת הָאֶבֶן עַל פִּי הַבָּאָר לְמַקְמָהּ": (בראשית פרק כ"ט)

(אין צורך להרחיב עם התלמידים בהסבר המושג וי"ו ההיפוך, משום שהתלמידים מבינים גם כך שמדובר על העבר ודווקא ההסבר יכול לבלבל אותם.. יש להקפיד על קריאתה הנכונה של האות וי"ו המנוקדת בפתח. זוהי הצורה שבה התורה מספרת על הדברים שהיו)

דוגמה - הבדלי ניקוד וי"ו החיבור וי"ו ההיפוך באותו הפסוק:

כא וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נֹטֶה יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֵּםֶשׁ חֹשֶׁךְ: וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ אַפְלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים

(ברמת הקריאה - המורה יתן ביטוי להבדלי הניקוד בקריאה נכונה. אין צורך להסביר לתלמידים את ההבדל הדקדוקי בין האותיות)

ה"א השאלה:

"וַיֹּאמֶר לָהֶם ה' יִדְעֶתֶם אֶת לִבְנֵי בֶן נַחֲזֹר וַיֹּאמְרוּ יִדְעֵנוּ":

"וַיֹּאמֶר לָהֶם ה' שְׁלוֹם לוֹ וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם וְהִנֵּה רָחֵל בָּתּוֹ בָּאָה עִם הַצֵּאֵן" (בראשית פרק כ"ט)

ה"א המגמה:

וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת אֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן

וַיְהִי רָעַב בָּאֶרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיִם לְגֹר שָׁם (בראשית פרק י"ב)

כ"ף הדמיון:

דיוק בקריאתה. דוגמה - 3 צורות ניקוד שונות בפסוק אחד:

"כְּנָחֳלִים נִטְיוּ כְּגִנֹּת עָלֵי נָהָר כְּאֶהָלִים נִטְעוּ ה' כְּאֶרְזִים עָלֵי מַיִם" (במדבר כ"ד, ו)

מיומנות מס 2

פענוח מילים והקניית אוצר מילים מלשון התורה

”ואחפש היטב דקדוק כל מילה בכל מאוד

ואחר כן אפרשנה כפי אשר תשיג ידי”

(אבן עזרא, הקדמה לפירוש התורה)

הקדמה

במהלך הלימוד וההוראה של הפסוקים ניתן לפתח את היכולת להתמודד עם מילים חדשות, ולהעמיק את ההבנה של המילים. זו היא גם דרך להרחיב את אוצר המילים והביטויים מלשון התנ"ך. ביאור מילים חדשות, שאינן מוכרות, היא אחת המיומנויות המצויות והחשובות ביותר בלימוד מעבר לתועלת שבהבנת הנלמד ישנו רוח נוסף, והוא: העשרת השפה העברית והכרות עם ביטויים ומטבעות לשון הלקוחים מן התנ"ך וקיימים בעברית בת ימינו.

יש להדגיש כי בכל שיעור ישנם מילים בלתי מוכרות שהמורה מבאר, כחלק מהסבר הפסוקים ובמסגרת הידע. זוהי איננה הקניית מיומנות. הקניית מיומנות מתבצעת כאשר המורה נותן לתלמיד לנסות ולפרש מילה חדשה בעצמו, בעוד המורה מכוון ומתווך במידת הצורך. עיסוק שכזה בביאור מילים יכול להתבצע באמצעות מילה-שתים בשיעור. המורה יבחר במילה/ביטוי מרכזיים, אשר הבנתם הינה חלק חיוני ממהלך הלמידה של התוכן. פענוח מילה חדשה, המשמעותית לתוכן השיעור, יכולה להיות חוויה מעניינת ומאתגרת לתלמיד. (בשיח עם התלמידים נעדיף את הביטוי "מילים חדשות" ולא "מילים קשות")

*

חלק א: פענוח מילים חדשות

כיצד נפענח מילים חדשות?

- א. על פי ההקשר של המילה בפסוק.
- ב. באמצעות הקשת המשמעות למילים אחרות מאותה משפחת מילים (שורש המילה).
- ג. באמצעות פסוקים שכבר נלמדו בעבר, או תקבולת בפסוק עצמו.
- ד. באמצעות עיון עצמאי בפירוש רש"י.

השלבים

במהלך שנות הלימוד בכיתות היסודי עולה רמת הקושי של המילים החדשות אותן רוכש התלמיד:

בשליבים הראשונים נבחר מילה חדשה הקרובה לעברית מדוברת, המוכרת לתלמיד. בהמשך (כיתה ד), נוכל לבחור גם מילים נדירות יותר, השימושיות בשפה ממשלב לשוני גבוה (שפה ספרותית).

החל מכיתה ה' ניתן לתרגל גם מילים השימושיות רק בשפה המקראית. לרמה זו שייכות גם מילים שמשמעותם שונה מהעברית המדוברת בת-ימינו.

הערה: יש לשים לב לסביבת המילים בפסוק שבה נמצאת המילה החדשה, שהרי גם ההקשר קובע את דרגת הקושי. קל יותר לפענח מילה הנמצאת בפסוק ששאר המילים בו מוכרות, ממילה התלויה בהבנה של מילים קשות נוספות בפסוק.

להלן דוגמאות לפי שלבים לכל אחת מהדרכים שהזכרנו:

א. על פי ההקשר של המילה בפסוק.

רמת קושי קלה:

"וַיִּשְׁבֶּם אֲבִימֶלֶךְ בְּבִקְרָא וַיִּקְרָא לְכָל עַבְדָּיו" (בראשית 2, n)

את המילה וישכם ניתן להבין גם לפי ההקשר הכללי של הפסוק וגם לפי משפחת-מילים (השכמה).

רמת קושי בינונית:

"וַיִּקְרָא פְּרֹעֶה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר הֲעֵתִירוּ אֵלַי וְיִסֵּר הַצִּפְרִדְעִים מִפְּנֵי וַמַּעֲמִי" (שמות 8, ד)

רמת קושי מורכבת:

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְבָנֵי גֹד וּלְבָנֵי רְאוּבֵן הָאֲחִיכֶם יָבֹאוּ לְמַלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה וְלָמָּה תִּנְיָאוּן אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעַבְרָא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם ה' כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשַׁלְחִי אֹתָם מִקְדֹּשׁ בְּרָנֶע לְרֹאוֹת אֶת הָאָרֶץ וַיַּעֲלוּ עַד נַחַל אֲשְׁכּוֹל וַיֵּרְאוּ אֶת הָאָרֶץ וַיִּנְיָאוּ אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבַלְתִּי בֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם ה'." (במדבר 1, ו-ט)

המילה שימושית בשפה ממשלב גבוה, ומצויה בשפה מקראית. ניתן להבין עפ"י ההקשר הכפול בפסוק.

או:

"וַיְהִי מִמָּחָרָת וַיָּבֹא מֹשֶׁה אֶל אֱהֱלֵ הָעֵדוּת וַהֲנִיחָה פָּרַח מִטָּה אֲהֲרֹן לְבֵית לֹוי וַיֵּצֵא פָּרַח וַיִּצֵּץ צִיץ וַיִּגְמַל שְׁקָדִים." (במדבר 12, כג)

המילה "ויגמול" הינה מילה שימושית בשפה ספרותית-מקראית. ניתן להבינה באמצעות ההקשר בפסוק.

ב. באמצעות משפחת מילים (שורש המילה).

רמת קושי קלה:

"שִׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד וְיִקַּח אֶת אֲחֵיכֶם וְאַתֶּם הָאֲסֻרִּי" (בראשית מ"ב, ט"ז)

משמעות המילה "האסור" תובן מהקשת המילה למילה אסיר/מאסר המוכרת לתלמידים.

או:

"אֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָנֶיךָ הוּא בְּמִיטָב הָאֶרֶץ הוֹשֵׁב אֶת אָבִיךָ וְאֶת אֲחִיךָ"

משמעות המילה "מיטב" תתבאר ממשפחת המילים "טוב", "טובה" שהם מילים המוכרות לתלמיד בשפה

או:

"וַיַּעַשׂ ה' בֶּן וַיְבֹא עָרֹב כְּבֹד בֵּיתָה פָּרְעָה וּבֵית עַבְדּוֹ וּבָכַל אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשְׁחַת הָאֶרֶץ מִפְּנֵי הָעָרֹב" (שמות ח, כ)

משמעות המילה "תשחת" תתבאר ממשפחת המילים "השחית"/"בל תשחית" המוכרות לתלמיד בשפה מדוברת.

רמת קושי בינונית:

"וַתֵּכַל לְהִשְׁקֹתוֹ וַתֹּאמֶר גַּם לְגַמְלִיךָ אֲשָׁאֵב עַד אִם כִּלּוֹ לִשְׁתֹּת וַתִּמְהַר וַתַּעַר בְּדָה אֶל הַשִּׁקָּה וַתִּרְץ עוֹד אֶל הַבָּאָר לְשָׂאֵב וַתִּשָּׂאֵב לְכָל גַּמְלִי" (בראשית כד, יט-כ)

מילה חדשה: 'שקת' נלמדת משורש ש.ק.ת. המופיע בתחילת הפסוק. מילה זו לקוחה משפה ספרותית ולכן קשה יותר לפיענוח.

או:

"מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה כָּל יֵצֵא עֶבֶד בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְעִבְאֹתָם אֹתָהּ וְאֶהְרֹן" (במדבר א, ג)

"תפקדו" שייך למשפחת המילים: "מפקד", "לפקוד". מילה זו משפה ספרותית.

או:

"עַד מָתִי לַעֲדָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הִמָּה מְלִינִים עָלַי אֶת תַּלְנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִמָּה מְלִינִים עָלַי שְׁמָעֵתִי" (במדבר יד, כז)

משמעות הפועל 'מלינים' תובן מהקשת המילה למילה המוכרת "תלונה" (המילה הסמוכה "תלונות" מסייעת לכך).

רמת קושי מורכבת:

"וַנִּתְּנָהּ בְּכֶסֶף וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ" (דברים י"ד, כ"ה)

המילה "וצרת" הינה מילה מקראית ותתבהר מהשורש צ.ר.ר.

"אִישׁ בִּי יָדָד נָדָד לֹה' אוֹ הַשֶּׁבַע שְׁבַע לְאִסָּר אִסָּר עַל נַפְשׁוֹ לֹא יַחַל דְּבָרוֹ כְּכֹל הַיָּצֵא מִפִּי
יַעֲשֶׂה (במדבר ל, ג)

המילה איסר שמשמעותה הגבלה מזכירה את המילה "אסור" (וכן: "ויאסר את רכבו". לשון קשירה).
מילה זו הינה מקראית ולכן נלמדת בשלב מורכב יותר.

ג. באמצעות תקבולת בין פסוקים, או מפסוקים וממקורות שכבר נלמדו בעבר

תקבולת - בראשית ד, כג:

"וַיֹּאמֶר לְמַךְ לְנָשִׁיו

עֲדָה וְצֵלָה שְׁמַעַן קוֹלִי נָשִׁי לְמַךְ הָאֲזָנָה אִמְרָתִי"

בסגנון של שיר - חוזרים על מילים בצורות שונות. את המילה "האזנה" אפשר להבין מתוך כתיבת שני חלקי
הפסוק במקביל, וההקבלה למילה "שמען".

או: (רמת קושי מורכבת):

שמות טו, טו:

"אֲזַן נִבְהֵלוֹ אֶלּוֹפִי אָדוֹם אֵילִי מוֹאֵב יִאֲחֲזֶמּוּ רָעַד"

"אילי" מואב מקביל ל"אלופי" אדום. שניהם במשמעות של מנהיגי העם.

מקורות שנלמדו בעבר :

"וְהִדְגָּה אֲשֶׁר בִּיאָר תְּמוֹת וּבְאֵשׁ הִיאָר וְנִלְאָו מַצְרִים לְשִׁתּוֹת מִים מִן הַיָּאֵר" (שמות I, יח)

יילמד ממה שלמדנו לפני שני פרקים:

"יֵרָא ה' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאִשְׁתֶּם אֶת רִיחֲנוּ בְּעֵינֵי פִרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו.." (שמות ה, כא)

המורה ישאל בתחילת את התלמידים מה פירוש המילה ובאש וכאשר לא ידעו יציג להם המורה את
פסוק כ"א שילמדו להעזר בידע קודם.

או:

"וַיִּנְיָחוּ אוֹתוֹ בְּמִשְׁמֶר כִּי לֹא פָרַשׁ מֶה יַעֲשֶׂה לוֹ" (במדבר טו, ד)

יבואר כאשר נפנה את התלמידים לפסוק שנלמד בעבר, שם המילה גם ברורה יותר מתוך ההקשר:

"וַיִּתֵּן אֹתָם בְּמִשְׁמֶר בֵּית שֹׁר הַטְּבָחִים אֶל בֵּית הַסֵּהָר מְקוֹם אֲשֶׁר יוֹסֵף אִסּוּר שָׁם" (בראשית מ, ג)

או:

"..וְאִם לֹא שְׁטִית טְמֵאָה תַּחַת אִישׁ הַנָּקִי מִמִּי הַמְרִים הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה"

המילה ארורה שימושית בשפה ממשלב גבוה. ילמד ממקומות אחרים אחר, כאשר מפנים את התלמיד לפסוק
התומך (אחרת, הילדים עלולים לחשוב שפירוש המילה מאררים הוא מר וכדו'). לדוגמה:

"וְלֹאֲדָם אָמַר... **אֲרוּרָה** הָאֲדָמָה בְּעֹבוֹרָךְ בְּעֶצְבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ" (בראשית ג, יז)
 "וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים אֶל הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת **אָרוּר** אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה.." (בראשית ג, יד)
 "וַיֹּאבְרָה מִבְּרָכֶיךָ וּמִקְלָלֶיךָ **אָאֵר** וְנִבְרָכוּ בְּךָ כָּל מְשֻׁפָּחוֹת הָאֲדָמָה" (בראשית יב, ג)

ד. באמצעות עיון עצמאי בפירוש רש"י

דרך רווחת לביאור מילה חדשה היא העיון בדברי המפרשים, ובעיקר רש"י. המורה מפנה את התלמידים לפירוש ועל ידי כך מתבאר המובן של המילה החדשה. בלימוד בבית הספר ביסודי אנו משתמשים בדרך זו החל מכיתה ד. במסמך זה התמקדנו במיומנות בו התלמיד מנסה לבאר בצורה עצמאית, אולם ברור כי ביאור מילה נעשה פעמים רבות גם על ידי שימוש ברש"י (ובשליבים מתקדמים יותר גם באמצעות מפרשים אחרים). ברשימת 'דיבורי המתחיל' בתכנית הלימודים ניתן למצוא 'דיבורי המתחיל' בהם רש"י מבאר מילה מרכזית בפרשה.

לדוגמה:

"רֵאשִׁית עֲרֹסֶתְכֶם חֶלֶה תִּרְיִמוּ תְרוּמָה" **רש"י:** כדי **עיסותיכם**

"לֹא יַחַל דְּבָרוֹ כְּכֹל הַיֵּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה" **רש"י:** לא **יחלל** דבריו

חלק ב: תשומת לב לתופעות בלשון התורה

עניין נוסף בהקניית המיומנות הוא הפנית תשומת הלב של התלמיד למספר תופעות בלשון התורה:

1. מילים בעלות משמעות שונה משפת היום-יום

דבר נוסף שהתלמיד רוכש תוך כדי הלימוד הוא ההכרה שישנן בשפת המקרא מילים שמשמעותן שונה בהשוואה לשפה המדוברת כיום. גם כאן, כאשר נגיע למילים כאלו ונבאר אותן, ננצל זאת כדי להסביר תופעה זו לתלמידים, ולהרגיל אותם לשים לב לכך.

לדוגמה:

"וַיֹּאבְרָם **כָּבֵד** מְאֹד בְּמִקְנֵה בְּכֶסֶף וּבַזָּהָב" (בראשית יג, ב ופירושו - מרובה)

"וַדְּבָרוֹ אֶל כָּל עַדְתִּי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּעֶשֶׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שָׂה לְבֵית אֲבֹתָהּ
 שָׂה לְבֵיתָ (שמות יב, ג ופירושו - משפחה).

או:

אם **תחבל תחבל** שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו" (שמות כב, כד ופירושו - נטילת משכון)

או:

"וַיָּבִיאוּ אֶת קָרְבָּנָם לִפְנֵי ה' שֵׁשׁ עֶגְלֹת צֶבֶד.." (במדבר יז, ג. ופירושו - עגלות מלאות, או: מכוסות)

או:

"סֵר צֶלֶם מֵעֲלֵיהֶם וְה' אֶתְנֶנּוּ אֵל תִּירָאָם" (במדבר יז, ט ופירושו: המגן שלהם)

או:

וּבִתְבַּעְרָה וּבִמְסָה וּבִקְבֻרַת הַתְּאֵוָה מִקְצָפִים הָיִיתָם אֶת ה'" (דברים ט, כא, ופירושו - מבעיסים)

2. לימוד והסבר של ביטויים וצירופי לשון

ישנם מילים, או צירופי לשון, שאין צורך לבאר אותם מילולית אלא במשמעות הכוללת של הביטוי, ללא ניתוח והסבר של המילים בנפרד.

כאשר אנו נתקלים בדוגמה כזו, ננצל זאת על מנת להקנות לתלמידים את ההכרה ואת תשומת הלב לכך שזוהי תופעה חוזרת. בלשון התורה ישנם ביטויים שאינם מתבארות באמצעות פירוש מילולי ישיר.

לדוגמא:

"אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים וְאָבֹא אֶתְכֶם אֵלַי" (שמות יט, ד)

"הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבְרָנוּ בָּהּ לְתוֹר אֶתָּה אֶרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִוא" (במדבר יג, לב)

"אָנָּה אֲנַחֲנוּ עָלִים אַחֲנֵינוּ הַמָּסוּ אֶת לִבֵּנוּ לֵאמֹר עִם גְּדוֹל וָרֶם מִמֶּנּוּ.." (דברים א, כח)

או:

"וְאָמַר אֶעֱלֶה אֶתְכֶם מֵעַנֵי מִצְרַיִם... אֶל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וָדָבָשׁ" (שמות ג, יז)

"מִפְּנֵי שִׁבְיָה תִּקְוָם וְהִדְרַת פָּנֵי זָמָן" (ויקרא, יט לב)

צירופי לשון מצריכים את המורה לעשות מעין "פירוק והסבר", למשל: כיצד נוצר הביטוי "המסו את לבבנו" - ביטוי מושאל שניתן להמחיש - גלידה נמסה, שלג נמס, כך גם לבו של הפחדן "נמס".

3. מילים מורכבות/מחוברות

התורה משתמשת במילים ובכינויים חבורים, כך שבמילה אחת "מסתתרות" לפעמים שתי מילים ואפילו שלש. המורה יסביר מספר מקומות (בלבד) במשך השנה בכדי לוודא כי התלמידים מבינים את הצורות הללו.

דוגמאות:

בראשית יח: "וַאֲבָרְהָם הֵלֵךְ עִמָּם לְשֹׁלְחָם" לְשֹׁלְחָם = לְשַׁלַּח + אוֹתָם

שמות א: "הִיאֲרָה תְּשַׁלִּיכֶהוּ" תְּשַׁלִּיכֶהוּ = אֶתְּן תְּשַׁלִּיכֶהוּ אוֹתוֹ

במדבר יא: "עֲתָה תִּרְאֶה הִיקָרְךָ דְּבָרִי" הִיקָרְךָ = הָאֵם יִקְרָה אוֹתְךָ

מיומנות מס. 3

ביסוס התוכן בפסוקים וציון מקורות

"..שיהיו דברי תורה מחודדים בפיוך
שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו
אלא אמור לו מיד.
שנאמר "אמור לחכמה אחותי את"
ואומר: קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך..
(בבלי, קידושין ל.-ל:)

הקדמה

לימוד התורה כולו מבוסס על הכוונת התלמיד לעיון וללימוד מתוך הפסוקים.
באופן זה התלמיד הוא שותף פעיל בלימוד, והספר משמש לו מקור חי ממנו נובע הלימוד
והשיח בשיעור.
כאשר המורה איננו רק מספר את התוכן לתלמידים, אלא גם מכוון את התלמידים לעיון
בפסוקים, לאתר פרטים, לציין או לצטט מקורות, אזי הוא קושר את הלימוד אל הכתוב, ואת
התלמיד אל הספר - "לא ימוש ספר התורה הזה מפיוך והגית בו יומם ולילה".
בנוסף, התבוננות ממוקדת בפרטים תוך כדי הלימוד היא מטלה פשוטה המסייעת בשילוב
התלמידים בשיעור.

מיומנות זו מתפתחת כאשר המורה נמנע מלומר או להסביר פרטים מסוימים בפסוקים אלא מבקש
מהתלמיד לאתר בעצמו את הפרטים מתוך הפסוקים.

המיומנות בנויה משלושה מרכיבים:

1. איתור פרטים
2. התבססות על מקור- ציטוט המקור
3. שכתוב התוכן בלשון התלמיד

חלוקה לרמות:

1. איתור פרטים:

רמת קושי קלה (סוף כיתה א – כיתה ב)

בשלב זה נבקש מהתלמידים לאתר פרט מתוך פסוק אחד, או מתוך מספר פרטים בודדים, כאשר מסגרת הפסוק מבוארת ע"י המורה.
הפרט המבוקש יהיה נקודתי ובד"כ יתייחס לשמות אנשים, מקומות, עצמים וכדו'.
התשובה צריכה להיות באורך של מילה אחת או שתיים.
לדוגמה:

"וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפְרָעָה חֹלֵם וְהִנֵּה עֹמֵד עַל הַיָּאֵר: וְהִנֵּה מִן הַיָּאֵר עֹלֵת שִׁבְעַת פְּרוֹת יְפוֹת מְרָאָה וּבְרִיאוֹת בְּשָׂר וְתַרְעִינָה בְּאַחוּי": (בראשית מא, א-ב)

בפסוק א' - להשיב/לסמן: מִי חלם את החלום?

בפסוק ב' - להשיב/לסמן: מֶה עלה מן היאור?

או:

"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שִׁבְעָה וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה" (בראשית כח, י)

המורה יבקש מהתלמידים להקיף את שמות המקומות המוזכרים בפסוק.

רמת קושי בינונית (כיתות ג-ד)

בדומה לשלב הקודם, גם בשלב זה המורה מבאר את מסגרת היחידה, אולם בשלב זה יחידת הפסוקים רחבה יותר. התלמידים יידרשו לאתר פרטים מתוך פרשיה ובה כמה פסוקים (4-7 פסוקים).

בשלב זה הפרטים שאותם צריך לאתר הם פחות נקודתיים, והם יכולים להיות גם ציטוט של דברי דמות, או סיבת דבר המפורשת בלשון הכתוב.

לדוגמה:

"וַתֵּרֶד בַּת פְּרָעָה לְרֹחֵץ עַל הַיָּאֵר וְנַעֲרָתֶיהָ הֹלֶכֶת עַל יַד הַיָּאֵר וַתֵּרָא אֶת הַתִּנָּה בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת אֶמְתָּהּ וַתִּקְחָהּ: וַתִּפְתַּח וַתֵּרָאֶהוּ אֶת הַיֶּלֶד וְהִנֵּה נָעַר בֶּכֶה וַתַּחֲמַל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִי־לִי הָעֶבְרִי זֶה: וַתֹּאמֶר אֲחֹתוֹ אֵל בַּת פְּרָעָה הֲאֵלֶּךְ וְקִרְאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקָת מִן הָעֶבְרִית וְתִינֶנְךָ לָךְ אֶת הַיֶּלֶד: וַתֹּאמֶר לָהּ בַּת פְּרָעָה לִכִּי וְתֵלֶךְ הַעֲלָמָה וַתִּקְרָא אֶת אִם הַיֶּלֶד: וַתֹּאמֶר לָהּ בַּת פְּרָעָה הִילִיכִי אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהִינִקְהוּ לִי וְאֲנִי אֶתֵּן אֶת שְׂכָרְךָ וְתִקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וְתִנְיָקְהוּ:

(שמות פרק ב, פס' ה-י)

לאחר שהמורה הסביר בע"פ את הפסוקים יתבקשו התלמידים:
לסמן/לצטט את השאלה ששאלה אחות משה את בת פרעה.

או:

"אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ תחגו את חג ה' שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון: ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני ה' א-להיכם שבעת ימים: וחגתם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה חקת עולם לדורתיכם בחדש השביעי תחגו אותו: בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת: למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' א-להיכם: וידבר משה את מעדי ה' אל בני ישראל"

(ויקרא פרק כג פס' לט - מג)

לאחר שהמורה הסביר בע"פ את הפסוקים יתבקשו התלמידים:
לסמן/לצטט את הסיבה לישיבה בסוכה כפי שהיא כתובה בפסוקים.

רמת קושי מורכבת (כיתות ה-ו)

בשלב זה המורה יכול להציג פרשיה ולתת לתלמידים לאתר פרטים מתוך יחידת הפסוקים לאחר הצגה כללית בלבד של מסגרת הפרשיה (כמבואר בדוגמאות). חשוב לבחור את היחידה בהתאם ליכולת הכיתה.

יש להדגיש כי בגיל זה עדיין לא מצופה מהתלמיד לקרוא ולהבין מכלול של פרק בעצמו, אלא רק לאתר ולדלות פרטים מסוימים בהתאם להכוונת המורה.

לדוגמה:

ספר במדבר פרק ט"ו – המורה מקדים לתלמידים כי הפרק עוסק במספר מצוות, לפני שמתחילים לקרוא יחד את הפסוקים. המורה יבקש מהתלמידים לציין אילו פסוקים בפרק מתייחסים למצוות ציצית.

או:

ספר דברים פרק כ' – המורה מקדים ומסביר כי הפרק עוסק בהכנות ליציאה למלחמה. המורה יבקש מהתלמידים לציין מה הם דברי העידוד של הכהן אל העם ביציאה לקרב.

2. ציטוט פסוקים והתבססות על מקור

במהלך דיון ער בשיעור תנ"ך, מורה טוב ישאל את תלמידיו "היכן אתה רואה את דברך בפסוקים?" "מנין לך?" "על מה התבססת?" לב ליבו של שיעור תנ"ך הוא, שהדיון מתקיים בזיקה לפסוקים ובנסיון להביןם וללמוד מהם.

מיומנות זו מתחילה כבר בגיל צעיר, כאשר אנו מכוונים את התלמידים לקשור את דבריהם למילים ספציפיות מהפסוקים ולציין אותם כבסיס לתשובתם או לדעתם.

בפרשות הלכתיות ישנה חשיבות מיוחדת למונח "מקור", משום שההלכה נלמדת ממקור מדויק, ואמנם, בשפת התורה שבעל פה ישנן מילים וביטויים המורים על מקור בתורה שבכתב, כגון: "שנאמר", "תלמוד לומר".

בכל פעם שתלמיד משיב תשובה, טוען טענה או שואל שאלה, והוא גם מוצא סימוכין לדבריו במילים מסוימות בתורה הוא מפתח את המיומנות: "התבססות על פסוקים- ציטוט מקור".

רמת קושי קלה (כיתה ג-ד):

ברמה זו התלמיד יידרש לענות באמצעות ציטוט/העתקת מילה או מספר מילים בודדות בפסוק נתון. לדוגמה:

"וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה אֶנְכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְנִבְחַתֶּם לָהּ אֶל־לֵהִיכֶם בַּמִּדְבָּר רַק הָרֶחֶק לֹא תִרְחִיקוּ לָלֶכֶת הָעֵתִירוּ פְּעָדֵי" (שמות ה, כד)

צטט מתוך הפסוקים את שתי הבקשות שביקש פרעה ממשה בתמורה להסכמתו לשחררם?
או:

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ אֶל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד בִּקְרָ" (שמות טז, יט)

צטט את אזהרתו של משה בנוגע למן.

רמת קושי בינונית (כיתה ה)

בשלב זה התלמיד יידרש לבסס את דבריו באמצעות כמה מילים שלעיתים גם מפוזרות בפסוקים בודדים.
לדוגמה:

חטא המרגלים - במדבר פרק יב, פסוקים א-י

מה היתה תלונת העם כנגד משה? בססו תשובתכם על ציטוטים מהכתוב.
מה השיבו יהושע וכלב כנגד טענה זו? צטטו תשובתכם מן הכתוב.

1

רמת קושי מורכבת (כיתה ו)

התלמיד מתבקש להשיב תשובה לשאלה (מרכזית) בקטע נתון כאשר עליו להוכיח, או לבסס את תשובתו, על ציטוט מפסוק. לדוגמה:

כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא בָאָרֶץ מִצְרַיִם הוּא אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת זֶרְעֶךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלְךָ בְּגֵן הַיָּרְק: וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אָרֶץ הָרִים וּבִקְעֹת לְמִטַּר הַשָּׁמַיִם

תִּשְׁתַּחֲוֶה מַיִם: אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׁ אֶתְּהָ תַמְיֵד עֵינֶי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּהַ מְרִשִּׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית
שָׁנָה:

(דברים יא, י-יב)

השאלה: מהי מעלתה של ארץ ישראל על פני מצרים? מאלו מילים בפסוק למדת את תשובתך?

א:

מצוות הענקה לעבד:

"כִּי יִמְכַר לְךָ אֲחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וְעַבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִת תִּשְׁלַחְנוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ: וְכִי
תִשְׁלַחְנוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ **לֹא תִשְׁלַחְנוּ רִיקָם: הַעֲנֵק תַעֲנִיק לוֹ מִצֵּאָנְךָ וּמִגֶּרְנְךָ וּמִיִּקְבְּךָ אֲשֶׁר בִּרְכָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ**
תִּתֵּן לוֹ: וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עַל כֵּן אֲנֹכִי מְצַוְךָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה
הַיּוֹם: וְהָיָה כִּי יֹאמַר אֲלֶיךָ לֹא אֶצֶא מֵעִמְךָ כִּי אֶהְבְּךָ וְאֶת בֵּיתְךָ כִּי טוֹב לוֹ עִמְךָ: וְלִקְחָתָּ אֶת הַמְרָצָע
וְנִתְּתָהּ בְּאֲזָנוֹ וּבִדְלָתָהּ וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאִם לֹאֲמַתְךָ תַעֲשֶׂה בּוֹ: **לֹא יִקְשֶׁה בְּעֵינְךָ בְּשִׁלְחָךָ אוֹתוֹ חֲפָשִׁי**
מֵעִמְךָ כִּי מִשְׁנֵה שָׂכָר שָׂכִיר עַבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבִרְכָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה:

(דברים טו, י-יח)

השאלה: צטט מצוות עשה ומצוות לא תעשה החלות על האדון.

אם התלמידים מתקשים ניתן למקד את המטלה. לדוגמה:

צטט אלו מצוות עשה מופיעות בפסוקים י-יב.

א:

לבנות "מדרגת ביניים" שתסייע לענות על השאלה:

א. העתק/סמן את הפעמים בהם מופיעה המילה "לא".

ב. באיזה מהמילים המסומנות מופיעה מצוות לא תעשה?

3. שכתוב התוכן בלשון התלמיד

בשכתוב פסוק ("כתוב בלשונך") על התלמיד לתרגם את הפסוק לשפה הברורה לו.

כתיבת התוכן בלשון התלמיד מייצגת, לרוב, את מידת הבנתו את הפסוק.

בדרך כלל נשתמש בפעולה זו לאחר שהמורה הסביר את התוכן, וכעת על התלמיד להסביר

בלשונו. בפעולת השכתוב התלמיד ממיר את לשון התורה ללשון מדוברת אותה יכול להבין האדם

השומע מן הצד. כך נדע כי התלמיד הבין את המילים, או את המשמעות.

רמת קושי קלה (סוף כיתה א - כיתה ב):

המורה מסביר פסוק סיפורי ו"פשוט"

לדוגמא:

"ולא יכל יוסף להתאפק לכול הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו בהתנדע יוסף אל אחיו: ויתן את קלו בבכי וישמעו מצרים וישמע בית פרעה": (בראשית מה, א-ב)

המורה מבקש מהתלמיד לכתוב בלשונו (או לתאר) את מעשי יוסף בפסוק א, או בפסוק ב.

רמת קושי בינונית (כיתות ג-ד):

ברמה זו התלמיד ידרש לשכתב לבדו קטע סיפורי בן כמה פסוקים, לדוגמא:

"ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף: ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו: הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ: (שמות א, ח-י)

המורה ישאל: כיצד שכנע פרעה את העם המצרי להעביד את עם בני ישראל? כתוב בלשונך. המורה ישים לב למידת הזיקה שבין תשובת התלמיד לפרטים המופיעים בפסוק ויכוון אותו בהתאמה.

רמת קושי מורכבת (כיתות ה-ו):

ברמה זו התלמיד ישכתב גם פרשה שאיננה סיפורית, לדוגמא:

"ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים, באשר צוני ה' א-להי לעשות בן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה: ושמרתם ועשיתם כי הוא חקמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" (דברים ד, ה-ו)

המורה ישאל: הסבר בלשונך את הדברים שיאמרו העמים על עם ישראל

הערה כללית למיומנות 3: הצגנו את המיומנות של ההתבססות על הכתובים, החל מהשלב

הראשון המתמקד באיתור פרטים נקודתיים. צריך לדעת כי בשלבים מתקדמים מיומנות זו תהיה כרוכה לא פעם במיומנויות נוספות כמו: הסקת מסקנות והכללה. מיומנויות אלו הן מיומנויות חשיבה שאינן מיוחדות לתנ"ך ולכן לא עסקנו בהן במסמך זה, אולם ברור כי גם בלימוד תנ"ך אנו מצפים מתלמידינו לדעת לקשר ולהכליל פרטים לכדי רעיון או מסקנה, ולא רק לדעת לדלות ולציין פרטים באופן נקודתי.

דוגמה לתהליך של איתור פרטים והכללה ניתן למצוא במאגר המשימות - משימת "מעבר הירדן" שבה נדרשים תלמידי כיתה ו' לנסח קווים מנחים לעם ישראל במספר תחומים, לאור מקורות מתוך נאום משה רבנו בספר דברים. מצ"ב קישור למאגר המשימות המופיע באתר ראמ"ה וכן באתר "ללמוד וללמד":

[מעבר הירדן – מתוך מאגר המשימות](#)

מיומנות מס. 4

זיהוי הנושא והגדרתו

"ומה היו הפסקות משמשות?"

ליתן רווח למשה להתבונן

בין פרשה לפרשה ובין עניין לעניין

קל וחומר להדיוט הלומד מן ההדיוט..."

(רש"י ויקרא א, וספרא דיבורא דנדבא)

הקדמה

מיומנות זו היא, למעשה, היכולת לתת תשובה לשאלות: "על מה מדובר כאן?", "מהו הנושא בו עוסק הפרק?". זוהי יכולת יסודית, המאפשרת ללמוד בצורה יעילה ולהגיע להבנה ברורה ועמוקה יותר של הנלמד – לא רק זיכרון מצטבר של פרטי מידע, אלא הבנה המבוססת על הכרת העניין השלם וחלקיו.

מיומנות זו נשענת על יכולות שפתיות וחשיבתיות כדוגמת: הבנה מילולית מדויקת של הנקרא, חשיבה מכלילה, זיהוי רעיון מרכזי ויכולת לסכם ולתמצת רעיון מרכזי.

במה נוכל להיעזר כדי לזהות את הנושא ולהגדירו?

- באמצעות איתור **פרטי תוכן** עיקריים.
- באמצעות **גבולות היחידה** זיהוי פסוקים/מילים/ביטויים של פתיחה וסיום.
- באמצעות **ספרותיים** – שימוש במילה מנחה/מילה מרכזית.
- באמצעות זיהוי **פרשיות** (פתוחה/סתומה).

דרגות הקושי:

הקניית המיומנות נעשית במדורג.

בכיתות הצעירות המורה תמיד ידגים את כל התהליך בעצמו: כתיבת הכותרת; קריאה וכתיבה של פסוקים מרכזיים, הדגשת פסוקי פתיחה וכדו'. בשלב זה אין צורך לעסוק במושג 'מיומנויות' או להזכיר את המילים "זיהוי נושא", אלא לסגל דרך הוראה המראה לתלמידים כי

גם בחומש אפשר לתת כותרת לכל נושא, וכי יש גבולות ליחידות (פסוקים, פתיחות, סיומים). לעיתים, המורה יכול, על פי שיקול דעתו, לשתף מעט את התלמידים על ידי שאלות בכיתה: בהצעת כותרת, פרטי תוכן מרכזיים בנושא וסימון יחד עם התלמידים של פסוק פותח לנושא. **אך עדיין אין לצפות לעבודה עצמית של התלמיד.**

בהמשך (כיתות ג-ד) העבודה יכולה להתחלק בין המורה לתלמיד, כאשר: התלמיד מאתר פרטי התוכן העיקריים בנושא והמורה נותן את הכותרת ליחידה או להיפך. המורה יכול להפנות את התלמידים לפרטים מרכזיים המזמנים את ההגדרה של הנושא. לדוגמה:

- בקטעים רבים ניתן לשאול את הילדים: על מי מסופר בפסוקים?
- בראשית פרק י"ח פסוקים א-ח: השאלה המופנית לילדים: איזו מצווה מקיים אברהם בפסוקים אלו? התשובה "הכנסת אורחים" יכולה להיות גם כותרת מתאימה.
- בראשית פרק כ"ד: נשאל את הילדים מה מחפש עבד אברהם? התשובה: "אישה ליצחק" התשובה מובילה לכותרת הפרק.

החל מכיתה ה ניתן לשלב עבודה עצמאית של התלמיד:

התלמיד מאתר את הנושא המרכזי, או נותן כותרת.

התלמיד מאתר את הנושא המרכזי בעזרת איתור מילת מפתח – מילה מנחה או מרכזית.

הערה: הדרגה זו היא ברמת "חלוקת העבודה" בין המורה והתלמיד, אולם רמת הקושי של המשימה – איתור הנושא- משתנה בהתאם למכלול המרכיבים ביחידה הנתונה, כגון: מהו אורך היחידה? מהי רמת הקושי של המילים? עד כמה בולטים פרטי התוכן המרכזיים? האם ישנם פסוקי פתיחה וסיום מובהקים? על המורה לשקול איזו יחידה מתאימה לרמת התלמידים, ובה אפשר לתת להם לזהות בעצמם את הנושא. כך המיומנות משתלבת בהוראת היחידה, כאשר המורה והתלמידים מזהים ומגדירים יחד את הנושא התוכני של היחידה כחלק מהלימוד.

דרכים לזיהוי נושא היחידה – דוגמאות:

א. באמצעות איתור פרטי תוכן עיקריים

רמת קושי קלה:

שמות פרק א - מהו הנושא בפסוקים ח-יד?

הפרטים:

"וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ וַיְמַרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה... וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֶת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ"

הנושא הוא : השעבוד

או :

מהו הנושא בפסוקים יד-כא?

וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמִלְדֹּת הָעִבְרִית... בִּלְדָּכֵן אֶת הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֵן עַל הָאֲבָנִים אִם בֶּן הוּא וְהַמֶּתֵן אֹתוֹ וְאִם בַּת הוּא וְחִיָּה"

הנושא הוא : הגזירה על המיילדות.

או :

ויקרא כג ג-יג :

אִם בַּחֲקָתִי תֵּלְכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם: וְנָתַתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם וְנָתַנָּה הָאָרֶץ יְבוּלָה וְעַץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ: וְהִשִּׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת-בָּצִיר וּבָצִיר יִשִּׁיג אֶת זֶרַע וְאָכַלְתֶּם לֶחֶמְכֶם לְשִׁבְעָה וַיִּשְׁבַּתֶּם לְבִטָּח בְּאֶרְצְכֶם... וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהִיִּיתִי לָכֶם לֹא-לֵהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לֵעָם: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵהֵיטָל לָהֶם עֲבָדִים וְאֲשַׁבֵּר מַטֵּת עֲלֵכֶם וְאוֹלַךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוֹת"

הנושא הוא : שכר קיום המצוות (פרטי התוכן – תנאי מפורש, וברכות רבות)

או :

באמצעות דמויות, כגון :

שמות ב יא-כב : מעשיו הראשונים של משה

במדבר טז א-יט : מרד קרח ועדתו

רמת קושי מורכבת :

ויקרא פרק כה, פסוקים כה-נד

"כִּי יָמוּךְ אֶחִיד וּמִכָּבֶד מֵאַחֲזָנוּ וּבָא גִּאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו וְגִאֵל... וַיָּצֵא בִיבֹל וְשָׁב לְאַחֲזָנוּ"

"וְכִי יָמוּךְ אֶחִיד וּמִטָּה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחֲזַקְתָּ בוֹ... אֶת כִּסְפָּךְ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנִשְׁךְ"

"וְכִי יָמוּךְ אֶחִיד עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ לֹא תַעֲבֹד בוֹ עֲבֹדַת עֲבָד.. כְּשֹׁכִיר בְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד שְׁנַת הַיָּבֹל יַעֲבֹד עִמָּךְ"

מהו הנושא בחלקו השני של הפרק?

נוכל להפנות לפרטי התוכן – במה עוסק הענין? פרטי תוכן: הפרשה עוסקת באדם שירד מנכסיו ונקלע למצוקות שונות:

ישנם פרטי תוכן זהים לאורך היחידה, הנתמכים גם בביטויים חוזרים ("ימוך אחיך" "והחזקת"). בכל אחד מתתי היחידות משתנים פרטי התוכן (מכירת קרקעות, הלוואת כסף, מכירה לעבדות). החלוקה לתתי יחידות נתמכת גם באמצעות פסוקי פתיחה. המבט על הפרטים המרכזיים כבר מצביע על הנושא, והוא: חובת הסיוע לאדם שירד מנכסיו וממעמדו.

ב. באמצעות זיהוי גבולות היחידה, מילים/ביטויים של פתיחה וסיום

זיהוי תבניות לשון או מילים נפוצות הפותחות/סוגרות יחידה כמו:
 "ויאמר ה' אל... / וידבר ה' אל... / 'דבר אל... / ויהי ..." (ככל התורה)
 "זאת תורת ה..." (בציקר בחומה ויקרא)
 "כיו" "אם" (בפרשיות הלכתיות רבות)

כמו כן, ישנן תבניות לשון ספציפיות המשמשות לחלוקה בין יחידות משנה בפרשה ספציפית:

"לבני שמעון תולדתם/ לבני גד תולדתם.."	(במדבר א')
"ויהי ערב ויהי בוקר"	(בראשית כ)
"אשה ריח ניחוח לה"	(ויקרא פרק א', ד')
"ועשו ארון / ועשית כפורת"	(שמות פרק כה')

במקומות רבים פסוקי הפתיחה והסיום מדגישים את התוכן המרכזי של הפרק. לדוגמה: במדבר פרק ב. פסוק הפתיחה -

"וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר: איש על דגלו באתת לבית אבתם יחנו בני ישראל מנגד סביב לאהל מועד יחנו":

ופסוק הסיום (לד):

"ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה בן חנו לדגליהם וכן נסעו איש למשפחתו עלבית אבתיו":

או:

במדבר פרק ו. פסוקי הפתיחה (א-ב):

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם איש או אשה כי יפלא לנדר נדר נזיר להזיר לה"

ופסוק הסיום (כא):

"זאת תורת הנזיר אשר ידור קרבנו לה' על נזרו מלבד אשר תשיג ידו כפי נדרו אשר ידור בן יעשה על תורת נזרו"

ג. שימוש במילה מנחה/מילה מרכזית

מילה החוזרת על עצמה יכולה להצביע על נושא היחידה ולזהות את גבולותיה.

לדוגמה:

בראשית פרק ט

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֶה אֶת הַבְּרִית אֲשֶׁר נָתַן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם: אֵת קִשְׁתִּי נֹתַתִּי בְּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ: וְהָיָה בְּעָנְנִי עָנָן עַל הָאָרֶץ וְנִרְאָתָה הַקִּשְׁתִּי בְּעָנָן: וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל בָּשָׂר וְלֹא יְהִי עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחַת כָּל בָּשָׂר: וְהָיְתָה הַקִּשְׁתִּי בְּעָנָן וְרָאִיתִיהָ לְזִכָּר בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֶה אֶת הַבְּרִית אֲשֶׁר הִקְמַתִי בֵּינִי וּבֵין כָּל בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ:"

הנושא: הקשת (סימן לברית בין הקב"ה לבין כל חי)

רמת קושי מורכבת:

ישנם מקומות שהמילים אינן חוזרות על עצמן בתבנית קבועה (כמו: "ברית" או "אור" שהובאו בדוגמה הקודמת) אלא שורש החוזר בהטיות שונות.

לדוגמה – במדבר פרק ג, פס' ה':

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: הִקְרַב אֶת מִטָּה לְוִי וְהִעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶלן וְשִׁרְתוּ אֹתוֹ: וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרְתּוֹ וְאֶת מִשְׁמֶרֶת כָּל הָעֵדָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד לַעֲבֹד אֶת עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן: וְשָׁמְרוּ אֶת כָּל כְּלֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן: וְנִתְּנָה אֶת הַלְוִיִּם לְאֹהֶלן וּלְבָנָיו נְתוּנִים נְתוּנִים הֵמָּה לוֹ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְאֵת אֹהֶלן וְאֵת בְּנָיו תִּפְקֹד וְשָׁמְרוּ אֶת כְּהֻנָּתם וְהָיָה הַקֹּרֵב יוֹמָת:

הנושא: תפקיד הלוויים (משמרת לכהנים ולישראל).

וכן:

הפעלים נ.ס.ע / ח.נ.ה. בחומש במדבר, פרק ט

הפעלים ט.מ.א.ט.ה.ר. בחומש ויקרא פרק יא

ד. זיהוי פרשיות (פתוחה/סתומה)

זוהי מלאכה קלה, יחסית. אם התלמיד מחזיק בידיו חומש קורן, הפרשיות הפתוחות והסגורות "קופצות מול העיניים", ומסיעות פעמים רבות לזהות גבולות של יחידה במקרא.

גם בהוצאות אחרות כדאי שהתלמידים יכירו את הסימנים המציינים פרשה פתוחה וסגורה.

מיומנות מס. 5

אפיון הדמויות והכרת פועלם

”שמעו אלי רדפי צדק מבקשי ה’

הביטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור נקרתם:

הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם”

”לומד אדם ספר בראשית.. אינו משים לב כלל שמעשי אבות תורה שלמה היא:

תורת האמונה, הדעות, המידות וכל שלמות האדם”

(ר' חיים יצחק אייזיק שר צ"ל, ראש ישיבת סלבודקא).

ערכים רבים בלימוד התורה נקנים מתוך לימוד אודות דמויות ופועלם.

במהלך הלימוד רכש התלמיד את היכולת לאפיין את הדמות שעליה הוא לומד – מהם

הערכים והמידות המיוחדות לה מתוך המסופר אודותיה בתנ"ך.

זהו בסיס ליצירת הזדהות והליכה בדרכי אבות.

שלב א (כיתות א-ב)

בשלב זה המורה מדגים כיצד הוא משייך מידות ותכונות לפרטים המופיעים בפסוק. המורה

יתמקד בפעולה, או באמירה, אחת ויציין את התכונה או המידה הנלמדים ממנה. בשלב זה

נבחר פסוק שהמסר, או הערך, עולה ממנו בצורה ברורה.

לדוגמא:

בראשית י"ב – מסע אברהם לארץ ישראל:

בפרק מתוארות פעולות שונות של אברהם אבינו. המורה יתמקד בפעולה אחת של אברהם

מתוך מכלול הפרטים, ויראה לתלמידים כיצד ניתן ללמוד על דמותו של אברהם מתוך פעולה

ז:

”וַיֵּלֶךְ אֲבְרָם כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי ה'” - אברהם מאמין בה', ומתגבר על הקשיים שבעזיבת ארצו,

כדי לקיים את מצוות ה'.

”וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה'” אברהם מאמין בה' ומגדל את שמו בין אנשי הארץ.

שלב ב (כיתות ג-ה)

בשלב זה המורה מלמד פרטים על הדמות מתוך הפסוקים, ומבקש מהתלמידים לציין אלו ערכים/תכונות/מידות הקשורות לפרטים אלו.

לדוגמא:

שמות פרק ב:

"וַיֵּצֵא בָּיִם הַשְּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי אָנָשִׁים עֹבְרִים נָצִים וַיֹּאמֶר לְרִשָּׁע לָמָּה תִּבְהַרְעָךְ"

המורה ישאל את התלמידים מה ניתן ללמוד מפסוק זה על מידתו של משה.

או:

במעשה המרגלים בפרשת שלח:

"וַיִּהְיֶה כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עֲלֶה נַעֲלֶה וְיִרְשָׁנוּ אֶתְּהָ כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ: וְהָאָנָשִׁים

אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוֹכַל לַעֲלֹת אֶל הָעָם כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ:

המורה ישאל את התלמידים מה ניתן ללמוד ממעשיו של כלב, על דמותו ותכונותיו?

"וַיִּהְיֶה כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר עֲלֶה נַעֲלֶה וְיִרְשָׁנוּ אֶתְּהָ כִּי יָכוֹל נוֹכַל לָהּ: וְהָאָנָשִׁים

אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוֹכַל לַעֲלֹת אֶל הָעָם כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ:

המורה ישאל את התלמידים מה ניתן ללמוד מדבריו של כלב, על דמותו ותכונותיו?

שלב ג (כיתה ו)

החל מכיתה ו נבקש מהתלמיד לאפיין דמות מתוך המסופר עליה במספר מקורות.

כמו כן נבקש מהתלמיד לחשוב מה ניתן ללמוד מאותה דמות.

כך ילמד התלמיד להתבונן במסופר על דמויות בתנ"ך, ולהזדהות עם הדמות וערכיה.

דוגמה לאפיון דמות על בסיס מספר מקורות ניתן למצוא במשימת הערכה מסכמת על דמותו של משה רבנו. את המשימות ניתן למצוא במאגר המשימות המופיע באתר ראמ"ה וכן באתר "ללמוד וללמד".

[משימות הערכה, משה רבנו](#)

נספח למיומנות 5 – זיהוי דמויות ומאזכרים

חשוב להכיר מרכיב בסיסי יותר בלימוד אודות דמויות, והוא: זיהוי הדמויות ביחידה. בטרם יוכל התלמיד לאפיין דמויות וללמוד מהן, עליו ראשית לזהות אותן בפסוקים. בנוסף, התלמיד צריך לדעת לשייך לדמות מעשים/ציטוטים המופיעים בפסוקים. לא פעם ישנה התייחסות לדמות בפסוקים באמצעות מאזכרים ("ויאמר"/"ויקח" - מי אמר/ מי לקח? מי שמזכיר קודם בפסוק) ועל התלמיד להכיר זאת. רק כאשר התלמיד מבין לאיזו דמות מתייחסות הפעולות/האמירות הוא יכול להסיק מכך על תכונות ומידות.

לדוגמא:

(1) "שָׁמַעְנוּ אֲדֹנָי נְשִׂיאֵי אֱלֹהִים אֲתָהּ בְּתוֹכֵנוּ" (התלמיד צריך לזהות כי מדובר על אברהם)

(2) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל בְּנוֹ מָה זֶה מְהֵרָה לְמִצָּא בְּנִי וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה ה' אֶל-לֵהֱיָהּ לְפָנָי:

(התלמיד צריך לזהות כי המשיב הוא יעקב)

דברים אלו נכונים במיוחד בפרקים שבהם יש ריבוי דמויות. נדגים זאת בקצרה באמצעות קטע מחומש במדבר (פרק יב, פסוקים ה-ח).

ה וַיֵּרֶד ה' בְּעָמֹד עָנָן וַיַּעֲמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּקְרָא אֶהֱרֹן וּמִרְיָם וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם

ו וַיֹּאמֶר שְׁמָעוּ נָא דְבָרִי

אם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם ה'

בּמִרְאָה אֵלָיו אֶתְנֹדַע בְּחִלּוֹם אֲדַבֵּר בּוֹ

ו לא בֶן עֲבָדֵי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא

ה פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ וּמִרְאָה וְלֹא בְּחִידָת וּתְמִנַּת ה' יִבִּיט

וּמִדּוּעַ לֹא יֵרָאֶתָם לְדַבֵּר בְּעַבְדֵי בְּמֹשֶׁה

בפסוקים אלו:

- מופיעים משה אהרן ומרים
 - ה' מדבר עם אהרן ומרים אודות משה.
 - בדברי ה' ישנה השוואה בין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים.
- התלמיד צריך לזהות את המאזכרים (כגון: "הוא" – משה, "אליו" – נביא רגיל).

הערה: אפיון הדמות הוא שלב בדרך להפנמת ערכים ומידות. על כן חשוב להמשיך את הלימוד בשאלות הפנמה שמעמיקות את ההבנה/הזדהות עם הדמות/תכונה הנלמדת, כגון: על איזה קושי התגבר כלב כשאמר "עלה נעלה כי יכול נוכל לה"? איזו תכונה אפשר לו לעמוד כנגד 10 המרגלים האחרים? האם אתה מכיר אדם אחר בתנ"ך או בימינו שהיתה לו תכונה דומה? היכן בחיך ניתן ליישם מידה זו?

מיומנות מס. 6

בקיאות והתמצאות כללית

"לעולם הוי כונס דברי תורה כללים כללים

שאם אתה כונס פרטים פרטים – מיגעין אותך.

משל לאדם שהלך לַיִסְרִי, אם נוטל מעותיו פרוטות פרוטות – מיגעין אותו.

אלא מצרפן ועושה אותן סלעים

ופורט ומוצא בכל מקום שירצה..".

(אוצר המדרשים, וספרי דברים)

הקדמה

לבקיאות ולהתמצאות של התלמיד בחומש - מספר מטרות:
ראשית, ההתמצאות הטכנית (על פי פרק ופסוק) מאפשרת לתלמיד לפתוח את החומש ולהתחיל בלמידה.
שנית, הבנת סדר האירועים בחומש מסייעת להבנת הפסוקים בהם הוא עוסק.
ובנוסף, הבנת סדר ורצף מאפשרים זכרון טוב יותר של הנלמד.

השלבים

1. האיתור הטכני: בשלב הראשון ילמדו התלמידים כיצד להתמצא בחומש באופן טכני, ולפתוח בפרק ובפסוק, או בפרשה הנכונה, בחומש הנלמד. בהמשך (כיתה ג) נוכל לבקש מהתלמידים לפתוח מקור בחומש אחר, או בספר אחר מהתנ"ך, הגם שלא נלמדים בשנה זו. כמו כן, התלמידים צריכים להכיר את סדר הפרשות בחומש הנלמד.
2. איתור והתמצאות על פי רצף והקשר: החל מכיתה ג' נצפה מתלמידים להבין ולסדר כראוי רצף של אירועים. בשלב מתקדם יותר (כיתה ו) נצפה מהתלמידים גם לראיה כללית יותר של פרשייה כחלק ממסגרת/נושא רחב.

א. איתור טכני

שלב א

במהלך כיתה ב מצופה מן התלמיד להתמצא באופן טכני בחומש הנלמד ולאתר פרק, פסוק ופרשה.

דוגמאות:

- (1) נבקש מהתלמידים לפתוח בפרק ט"ו פסוק ב.
- (2) נשאל את התלמידים באיזה פרק ובאיזה פסוק מתחילה פרשת וירא.
- (3) נבקש מהתלמידים לפתוח בתחילת פרשת תולדות.
- (4) נשאל את התלמידים באיזה פרשה נמצא פרק כ"ב פסוק א'.

שלב ב (כיתה ג-ד)

מצופה מן התלמיד לדפדף ולחפש מידע גם מתוך חומשים אחרים שאינם נלמדים באותה עת, תוך הכוונה של המורה לחומש ופרשה מתאימה. כדי לעשות זאת נדרשת לתלמידים ידיעת סדר הפרשות בכל חומש שאותו לומד.

לדוגמא, כאשר המורה ילמד בכיתה :

"וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֹךְ : וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעֲבֹדָה קָשָׁה, בְּחֹמֶר וּבְלִבָּנִים, וּבְכָל עֲבֹדָה, בְּשָׂדֶה אֹת, כָּל עֲבֹדָתָם, אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם, בְּפָרֹךְ". (שמות א, יג - יד)

יבקש מהתלמידים לפתוח בספר בראשית, פרשת לך לך, בנושא ברית בין הבתרים:

"וַיְהִי הַשָּׁמֶשׁ לָבֹא וְתִרְדְּמָה נָפְלָה עַל אַבְרָם וְהָיָה אֵימָה חֲשֹׁכָה גְדֹלָה נִפְלֹת עָלָיו: וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדַע תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעֹבְדִים יַעֲבֹדוּ וְעֲנֹוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: וְגַם אֶת הָגוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִכִּי וְאַחֲרָי כֵּן יֵצְאוּ בְּרַכָּשׁ גָּדוֹל :- (בראשית טו, יב יד)

ממשימת התמצאות זו נמצאנו למדים שדברי ה' שנאמרו לאברהם מתקיימים.

א:

כאשר המורה ילמד את תפילת משה לכפרה על מעשה חטא העגל:

"זִכֹּר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ וּתְדַבֵּר אֱלֹהִים אַרְבֶּה אֶת זֶרְעֶכֶם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל הָאֶרֶץ הַזֹּאת הִואֹת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲתָן לְזֶרְעֶכֶם וְנָחֳלוּ לָעַלְם" (שמות לב, יג)

יבקש מהתלמידים לפתוח בספר בראשית במקומות שבהם למדנו על הבטחת ה' לאבות

התלמידים ידעו כעת למקם את ברית בין הבתרים שנכרתה עם אברהם ונלמדה בספר בראשית פרשת לך לך, הרבה שנים לפני שיעבוד מצרים המופיע בספר שמות.

משימת התמצאות זו מחזקת את הלימוד של דברי משה בתפילתו על כוחן הגדול של הברית וההבטחות לאבות האומה.

וכן:

שאלות בקיאות והתמצאות, כמו: כאשר לומדים את נושא הקרבנות בספר ויקרא המורה ישאל היכן מצאנו בספרים בראשית ושמות אנשים שהקריבו קרבנות.

שלב ג

בכיתה ה' נוסף להפניות גם איתור בספרי נביאים.

כמו כן המורה יפנה את התלמידים לאיתור מקורות מהתורה בזיקה לנלמד בנביא.

דוגמאות:

המלכת שאול (שמ"א פרק ח) – מצוות "שום תשים עליך מלך" (דברים פרק יד)

נאומו של יפתח (שופטים פרק יא) – המעבר בעבר הירדן (במדבר פרק כא)

מעשה שמשון (שופטים פרק יג) – פרשת הנזיר (במדבר פרק ו)

בנוסף, מצופה כי התלמיד יכיר את כ"ד הספרים וידע לשייכם ל: תורה, נביאים, כתובים, 5 מגילות.

ב. איתור והתמצאות על פי רצף והקשר

שלב א (כיתות ג-ד)

התלמיד יידרש לזכור ולהבין את סדר הנושאים ואת ההקשר הרחב שלהם בפרק, פרשה, או חומש, כאשר יש משמעות לסדר זה.

בתחילה יידרשו התלמידים להבין סדר נושאים בתוך יחידה נתונה בעלת גבולות זמן ברורים, כאשר המורה מציג בפני התלמידים את החלקים השונים של הסיפור. דוגמה לכך ניתן למצוא בקישור המצ"ב באתר "ללמוד וללמד" - [משימת הערכה לפרשת שמות](#): "שלב 3 - סידור איורים על פי רצף" העוסק ברצף האירועים בשליחות משה, חומש שמות פרקים ב-ד:

או:

המורה ייתן לתלמידים חלקים, או פסוקים, מתוך מעשה המרגלים (השליחות, דברי כלב, הבאת הפירות, מלחמת המעפילים, המגפה וכדו') והתלמידים יסדרו אותם על פי הסדר.

שלב ב (כיתה ה) מצופה מהתלמיד לסדר בעצמו רצף נכון של אירועים/נושאים, לדוגמה: ספר במדבר פרקים כ"ב- כ"ד: נבקש מהתלמידים לכתוב באילו מקומות עבר בלעם בכדי לקלל את ישראל.

או:

בזמן שילמדו בכיתה על ארון הברית נבקש מהתלמידים לפתוח בספר שמואל א פרקים ד-ז ולכתוב לפי סדר באילו מקומות עבר ארון בית ה' בארץ פלשתים, עד שחזר לעם ישראל.

שלב ג (כיתה ו)

נצפה כי התלמיד יכיר מקומה של פרשיה ללא צורך "לדפדף" בכל הספר, אלא על פי ההבנה הכללית של הספר וחלקיו. לדוגמה:

- 1) באיזה פרק דוד מולך על כל ישראל?
- 2) היכן בחומש דברים נמצא את נושא מצוות המלך?

כמו כן, חומש דברים מזמן לנו חזרה על פרקים בחומשים שמות-במדבר. נצפה שהתלמיד יתמצא בסדר הכללי של הנושאים המופיעים בחומש וידע לאתר אותם בחומש.

שאלות נוספות לדוגמא:

- באיזה חומש ובאיזו פרשה עברו בני ישראל בים סוף?
- באיזה חומש ובאיזו פרשה למדנו על חטא המרגלים?
- באיזה חומש ובאיזו פרשה למדנו על פטירת מרים?

שימוש במאגר תורני ממוחשב

בכיתה ו נלמד את התלמידים כיצד להשתמש במאגר תורני ממוחשב. שימוש במאגר מאפשר לתלמיד לאתר פסוק בתוך היקף מקורות נרחב, וכן לאתר מקור שעדיין לא למד או שלמד לפני זמן רב ולא זכור לו. מובן, שדרושה הכוונה של המורה בשימוש נכון במאגר. המורה ייתן משימה וילווה את התלמידים בתהליך החיפוש. לדוגמא: חיפוש הופעתה של מילה מסוימת, או שם של דמות; נסיון לפרש מילה יחידאית על ידי איתור מילים דומות. כמו כן ישנם מאגרים שבהם ניתן לראות את הספרים סרוקים וניתן להשתמש במאגרים אלו על מנת לראות סוגים שונים של כתיבת שירה (שירת הים, שירת האזינו, שירת דבורה).

מיומנות מס. 7

שאלת שאלות

”אמר לו (הלל הזקן):

שאל בני! שאל!

.. אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת!”

(בבלי שבת לא.)

הקדמה

חלק מהותי מכל לימוד הוא שאלת השאלות. כאשר תלמיד שואל הוא מגלה רצון ללמוד ולהבין. שאלתו היא בסיס להפנמת הנלמד, ולחיבור בינו לבין המורה המלמד. השאלה היא מפתח שבאמצעותו יכול התלמיד לחשוף עולם של הבנות, פירושים ומסרים העולים מתוך הכתובים באופן גלוי או נסתר. כדי שתלמיד יתרגל לשאול שאלות חשוב להתחיל לעורר אותו לכך כבר בראשית לימודו. ישנם סוגים שונים של שאלות, והעיסוק העיקרי יהיה בתוכן. שאלות התוכן של התלמידים יפתחו את הלימוד למסרים חשובים וערכים שיעלו מהן, אולם כאשר עולות שאלות, יש להקדיש זמן גם לבירור השאלות על שפת התורה וסגנונה (ר' להלן).

הקניית מיומנות זו תחל בכיתה ב'.

השלבים

שלב א - שאלות הנוגעות להבנה ראשונית של מילים וביטויים

המפגש עם שפת התורה בגיל צעיר מזמן לתלמידים התמודדות יום יומית עם שפה קשה שאיננה מותאמת לרמתם. קושי זה עלול להרגיל את התלמיד לאדישות כלפי פסוקי התורה, אשר הבנתם היא נחלת המורה בלבד ולתלמיד אין מקום לנסות את כוחו בהבנת הפסוקים. לכן חשוב להרגיל את התלמידים כבר מהשלבים הראשונים לשאול. בכיתה ב ניתן לתלמידים לשאול באופן חופשי. דהיינו - לעיתים, לאחר שהמורה יציג את הנושא ויסביר את התוכן, הוא ישאל את התלמידים "מה קשה לכם בפסוק", "אלו שאלות יש לכם ביחידה"? בשלב זה הרבה משאלות התלמידים יהיו בסגנון: "מה פירוש...?" "לא הבנתי את..." ויתמקדו בפירוש הראשון של המילים, ועל כן מומלץ להשתמש בשאלות התלמידים כבסיס לעיסוק בהקניית מיומנות ביאור מילים (מילה אחת או שתיים, לא יותר). שלב זה משמש בסיס לפיתוח ההרגל של שאלת שאלות.

שלב ב – שאלות תוכן

מכיתה ג' נכון את התלמידים לשאול לא רק בהיבט הביאורי, אלא גם על תוכן הפסוקים. כיצד?
המורה יקח יחידה אשר כבר באר בה את מסגרת היחידה ואת המילים הקשות, ויבקש מהתלמידים
להעלות שאלות. כך יאפשר לתלמידים להתרכז בשאלות התוכן.
לדוגמה:

גזירות השעבוד - שמות א' ח-יד

ח וַיִּקֶם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף ט וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעֲצוּם
מִמֶּנּוּ: יִהְיֶה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה
מִן-הָאָרֶץ: יֵא וַיִּשְׁמְעוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם וַיִּבְּן עָרֵי מִסְכָּנוֹת לְפָרְעָה אֶת פֶּתֶם וְאֶת
רַעַמְסֵס: יב וְכַאֲשֶׁר יָעֲנוּ אוֹתוֹ בֶּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיִּקְצֹוּ מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: יג וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ: יד וַיִּמְרְדּוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בַּחֲמֹר וּבִלְבָּנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בְּשָׂדֶה אֶת כָּל עֲבֹדָתָם
אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ:

המורה יסביר כי פרעה מבקש לגזור גזירות על עם ישראל כדי שלא יבוא יום ועם ישראל ינצח את
המצרים במלחמה ויצא מהארץ. המורה מסביר כמה מילים קשות, כגון: "ענתו", "בסבלתם" וכדו'.
לאחר מכן המורה מבקש מהתלמידים לשאול שאלות על היחידה.

התלמידים יעלו שאלות תוכן ברמות שונות: שאלות ידע (מי, כמה, מתי) הבנה (למה) וחשיבה על
התוכן (איך ייתכן)

- איך ייתכן שפרעה לא הכיר את יוסף?
- מה פירוש "התחכם"?
- איך זה יכול להיות שבני ישראל היו יותר מהמצרים?
- האם המצרים האמינו שבני ישראל ינצחו אותם?

ועוד. מובן, שתשאלנה גם שאלות של ביאור מילים, אולם המורה יראה כי עם הזמן מתווספות בכיתה
גם שאלות תוכן. גם סגנון השאלות מתרחב ובכיתה עולות יותר ויותר שאלות "פתוחות" לצד שאלות
"סגורות".

שלב ג – שאלות תוכן וסגנון (ללא ביאור מקדים של היחידה)

בכיתה ה'- ו' נוכל לבחור יחידה, אשר לגביה ניתן לתלמידים להציע שאלות לאחר הצגת היחידה
בלבד, וללא ביאור מקדים של המורה.
לדוגמה:

ספר במדבר – "היום נלמד על המצוות בפרק טו. בפסוקים יז-כא מופיעה מצוות "חלה". או: בפסוקים
לז-מא מופיעה מצוות ציצית". המורה יקרא את הפסוקים, או התלמידים יקראו בקריאה דמומה,
ולאחר מכן התלמידים יציעו את השאלות שלהם.

בשלב זה, לצד שאלות התוכן ופירוש המילים, נייחד מדי פעם גם תשומת לב לשאלות העוסקות בשפה ובסגנון של התורה - יחיד ורבים, כפל הנראה מיותר, צורות או ביטויים מיוחדים. הערה: קשיי שפה או סגנון - בכדי שהתלמיד ידע לזהות את הקשיים הללו, חשוב שכשישנה דוגמה שכזו בפסוקים, המורה יכוון ויבהיר בפעם הראשונה את סוג הקושי. לדוגמה – "בפסוק שלנו ישנה מילה שנראית מיותרת. מהי לדעתכם?" "שימו לב, יש בפסוק שלנו תיאור של אותו הדבר פעם יחיד ופעם רבים. מהו?" אלו דברים שלא עוסקים בהם בדרך כלל, אולם לפעמים, כשישנה הזדמנות בולטת, (כדאי להסב את תשומת הלב של התלמידים בכיתות ה-ו) על מנת שבפעמים אחרות יוכלו לזהות סגנון כזה של שאלות בעצמם. כך יוכל המורה להרחיב את סוגי השאלות שתלמידים ישאלו כאשר ישאל בצורה כללית "מה הקושי בפסוק?"

שאלות שפה או סגנון, לדוגמה:

"מה פירוש 'על כנפי בגדיהם'?"

"מה פירוש 'ולא תתורו'?"

"מדוע נאמר פעמיים אני ה' א-לקיכם" בפסוק מא?"

"מה זה 'ראשית ערסותיכם'?"

למה כתוב שלש פעמים להרים תרומה מהעיסה?

שאלות תוכן לדוגמה:

"מדוע דווקא מצוות ציצית מזכירה לנו את כל המצוות?"

"כיצד קשורה מצוות ציצית ליציאת מצרים?"

השאלות האחרונות מובילו אותנו למסרים ולערכים: "ציצית - כחותם המלך" (ספורנו), "לכך הוציאנו ממצרים - על מנת שנקיים מצוות" (רש"י).

גם שאלות על שפת התורה יכולות להביא להבנת מסרים וערכים, אולם בד"כ בצורה עקיפה. תלמיד אשר איננו שואל ונשאר אדיש לתופעות מיוחדות בשפת התורה ואדיש לתכנים ולמסרים – לא יוכל לפתח את הלימוד שלו לרמה גבוה ומעמיקה.

דוגמאות לשאלות:

ביאור המילים -

- נצפה מהתלמיד לשאול על מילים לא מובנות כשהתשובות עליהן יהיו בתחום ביאור המילה
- (א) קָדַשׁ לִי כָל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶדָם וּבְבִהֶמָּה לִי הוּא: (שמות פרק יג)
- (ב) לֹא יִמִּישׁ עֲמוּד הָעֵנָן יוֹמָם וְעֲמוּד הָאֵשׁ לַיְלָה לְפָנֵי הָעָם: (שמות פרק יג)

קושי לשוני - יחיד רבים

שמות פרק ד, פסוק כט:

וילך משה ואהרן ואספו את כל זקני בני ישראל:
המורה ישאל את התלמיד – מה קשה בפסוק? (יחיד-רבים).

או: במדבר פרק יב, פסוק א:
(א) **וידבר מרים ואהרן במשה.**

סגנון – אי התאמה בין שתי מילים המצינות את אותו הדבר:
ותפתח ותראהו את הילד והנה נער בכה ותחמל עליו ותאמר מילדי העברים זה: (שמות פרק ב, פסוק ו)

או דברים הנראים כחוזרים על עצמם, או מיותרים:
"ידברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש **שה לבית אבית** **שה לבית**" (שמות פרק יב).

"זה יתנו כל העבר על הפקדים **מחצית השקל** בשקל הקדש עשרים גרה השקל **מחצית השקל** תרומה לה': (שמות פרק ל, פסוק יג)

(בשביל שהתלמיד ישאל על הכפילות חשוב שהמורה יסביר שאין בתורה לשון מיותרת ושכלל כפילות יש הסבר או לימוד).

סתירה בין פסוקים

במדבר כו

- (נד) **לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעט נחלתו** איש לפי פקדיו יתן נחלתו:
(נה) **אף בגורל יחלק את הארץ** לשמות מוטות אבתם ונחלו:
(נו) **על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט:**

המורה יקרא וישאל מהי הסתירה שעולה מהפסוקים, אח"כ יעינו התלמידים ברש"י.

או: דברים פרק טו

- (ד) **אפס כי לא יהיה בך אביון** כי ברוך יברכך ה' בארץ אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה לרשתה:

(יא) **כי לא יחדל אביון מקרב הארץ** על בן אנכי מצוה לאמר פתח תפתח את ידך לאחיך לעניך ולאביוןך בארצך:

המורה ישאל מהי הסתירה שעולה מהפסוקים, אח"כ יעינו התלמידים ברש"י.

שאלות התוכן

שאלות אלו אינם מתייחסות באופן ישיר למה שכתוב אלא מבקשות את ההשלמה לדברים שלא כתובים. אפשר לצפות מהתלמידים לשאול שאלות במקום שהשאלות מאוד בולטות והמורה מכוון לשאול את השאלה.

סוג השאלות, גיוון השאלות ורמת השאלות יעלו ככל שהמורה ייתן יותר מקום לשאלות כאלו בשיעוריו.

דוגמאות:

במדבר פרק כ

(יא) וַיֵּרָם מֹשֶׁה אֶת יְדֹוּן אֶת הַסֵּלַע בְּמִטְהוֹ פְּעָמִים וַיֵּצְאוּ מִיָּם רַבִּים וַתִּשָּׁתּוּ הָעֵדָה וּבָעִירָם:

מדוע משה לא עשה כדבר ה' והכה את הסלע?

(ד) וְסַמָּךְ יְדֹוּן עַל רֹאשׁ הָעֵלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו: (ויקרא פרק א)

מדובר על קורבן נדבה - על מה יש לו לכפר אם זה קורבן נדבה?

במדבר פרק כב

(כ) וַיָּבִיאוּ אֶל-לִקְיָם אֶל בָּלָעַם לִילָה וַיֹּאמְרוּ לוֹ אִם לִקְרָא לָךְ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוֹם לָךְ אֲתָם ... (כב)

וַיַּחַר אֵף אֶל-לִהִים כִּי הוֹלִךְ הוּא ..

מדוע ה' כועס על בלעם אחרי שהסכים שילך עם האנשים?

וכן:

למה עם ישראל מורדים בה' שוב ושוב במדבר?

כיצד קורח מעז למרוד במשה?

הערה כללית: בשאלות התוכן צורת השאלה – חשובה. אנחנו מחנכים כי שאלה, גם קשה, צריכה לבוא ממקום של רצון ללמוד ולהבין. המורה מאפשר שאלות ובאותה המידה מרגיל את התלמידים כי בלמדנו את דבר ה' השאלות אינן של בקורת אלא של הבנה.

מיומנות מס. 8

השוואה והבחנה

"...בְּכָל מָקוֹם הוּא מְקַדִּים מִשָּׁה לְאַהֲרֹן
וּבְמָקוֹם אֶחָד הוּא אוֹמֵר 'הוּא אֶהְרֹן וּמִשָּׁה'
מִלִּמֶד שְׁשִׁנְיָהֶם שׁוֹיִן
זֶה כְּזֶה..."

(ויקרא רבה פרשה לו)

הקדמה

השוואה בין עניינים מאפשרת להבחין בדמיון ובהבדלים ביניהם, ומתוך כך להגיע להבנה עמוקה יותר של הכתוב. תשומת הלב לדומה ולשונה, לסתירה ולכפילות- מהווה בסיס חשוב לתלמיד בהבנת עולם הפרשנות. פירושים רבים בדברי רבותינו עולים מתוך השוואת כתובים. ההשוואה תתבצע בד"כ באיסוף של פרטים דומים או נבדלים מתוך שני מקורות או יותר והצבתם זה לצד זה מתוך מטרה להגיע להבנה טובה יותר כדוגמת: הסקת מסקנה, לימוד מושג חדש, או הבנה בהירה יותר של המקורות מתוך ההשוואה. דוגמאות מפורטות יובאו להלן.

למיומנות ההשוואה ארבע מרכיבים:

1. איתור הדמיון הבסיסי בין העניינים.
2. קביעת מושאי ההשוואה (קריטריונים).
3. כתיבת הפרטים הדומים והשונים.
4. הסקת המסקנה/למידה חדשה.

השלבים

שלב ראשון (כיתות א-ב)

המורה מדגים בעצמו את כל מרכיבי ההשוואה, והתלמיד איננו נדרש לדבר ברמת המיומנות. ההשוואה תהיה בין פרטים סיפוריים בולטים ומוכרים, כאשר המסקנה העולה מהם ברורה מצד הכתוב עצמו או מהסברו של המורה.

לדוגמא, בראשית פרק ד' – בנושא קין והבל

הענין הדומה הוא קורבנות האחים.

המורה עורך את כל ההשוואה, וכותב אותה על הלוח:

קרבנות האחים

מה הביא?	קין	הבל
מפרי האדמה	מבכורות צאנו	
האם התקבל הקרבן?	ואל קין ואל מנחתו לא שעה	וישע ה' אל הבל ואל מנחתו

המורה יעורר בכיתה שאלה הנובעת מתוך ההשוואה: 'מדוע קרבנו של קין לא התקבל?'
המורה יביא את דברי חז"ל המובאים ברש"י כי רק אצל הבל כתוב שהביא מבכורות צאנו.

שלב שני (כיתה ג)

המורה יגדיר את שני המקורות שאותם נשווה. המורה יציע את פרטי ההשוואה ומרכיביה. התלמידים ימלאו את השווה ואת השונה.

לדוגמה:

בספר שמות פרקים ג-ד למדנו על הציווי לאסוף את הזקנים, ועל חששותיו של משה:

"לֵךְ וְאַסַּפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם ה' אֱלֹהֵינוּ לָקִי אֲבֹתֵינוּם נִרְאָה אֵלַי... וְשָׁמְעוּ לְקֹלְךָ..
וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא יֵאֱמִינֻ לִּי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי.."

כאשר נגיע לסוף פרק י (פסוקים כט-לא), ניזכר בפסוקים מסוף פרק ג ונשווה אותם לאשר ארע בפועל:

"וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאסְפוּ אֶת כָּל זִקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֱתֹת לְעֵינֵי הָעָם: וַיֵּאֱמֶן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.."

השליחות	הביצוע	מה למדנו?
מה ציווה ה'?	מה עשו משה ואהרן	מה למדנו?
"לֹאסֹף אֶת זִקְנֵי הָעָם", "לֹאמַר לָהֶם שֶׁה' נֹלָא אֱלֹהֵינוּ", לַעֲשׂוֹת אֶת הָאוֹתוֹת	"וַיֹּאסְפוּ אֶת כָּל זִקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל", "וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֶת כָּל הַדְּבָרִים", "וַיַּעַשׂ הָאֱתֹת"	משה ואהרן נאמנים השליחותם, מדויקים וצושים ככל אשר נאמר
האם העם יאמין?	מה היה בפועל	מה למדנו?
משה עשה: "וְהֵן לֹא יֵאֱמִינֻ לִּי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי" הקב"ה הבטיח: נתן אותות והבטיח: "וַיַּעַשׂ הָאֱתֹת לְעֵינֵי הָעָם"	וַיֵּאֱמֶן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּאֱמֶן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל	דבר ה' אמנה, וכן: על אף הקושי והשעבוד קיימת הבנה ישראל האמונה בה' ובאמנה

המורה מציע את מרכיבי ההשוואה

התלמידים
השליחות
פרטים

שלב שלישי

התלמידים יכולים לנסות ולהציע את הקריטריונים להשוואה (כיתה ד/ה). כמו כן, בשלב זה איסוף פרטי ההשוואה יכול להתרחב ולכלול מעבר לפרטי התוכן, גם הבדלי לשון בולטים, לדוגמה:

השוואה בין שתי המצוות העוסקים ביחס להורים:

כִּבְד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יָאָרְכֶּךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ

לעומת:

"אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שְׁבֹתֵי תִשְׁמְרוּ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.

נשאל את התלמידים: מה ניתן להשוות בפסוקים הללו?

מהו לשון הציווי, האם יש נימוק למצווה? האם נזכר שכר למצווה? מה הסדר בו מופיעים האב והאם? הילדים יאמרו את תשובותיהם, והלימוד יהווה בסיס להבאת תשובות בענין מדברי רבותינו.

בשלב נוסף (כיתה ו ובעיקר בחטיבה) התלמידים יכולים לנסות להסיק מסקנות מההשוואה:

לדוגמה:

המורה יבקש להשוות בין מצוות השבת בחומש שמות לבין מצוות השבת בחומש דברים.

המורה יציע את הבסיס להשוואה

המורה יבקש מן התלמידים לאתר את שני המרכיבים להשוואה

התלמידים ימלאו בעצמם את הפרטים בטבלה

המקור	שמות פרק כ	דברים פרק ה
הציווי	זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לַעֲשֹׂה	שָׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לַעֲשֹׂה
הטעם	כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ	לִמַּעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ כָּמוֹךָ. וְזָכַרְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיִיתָ מִצִּרִּים וּמִצָּאֵק ה' אֱלֹהֶיךָ מֵעַתָּה

הסקת מסקנות: המורה ידון עם התלמידים בלימוד העולה מהשוואה, ויחדד אותה:

הציווי – למצוות שבת יש שני פנים: "עשה" - לייחד את היום השביעי בכבוד ובעונג, ו"לא תעשה" –

איסור עשיית מלאכה. התלמידים יכולים להעלות פרטים הקשורים לזה ולזה.

הטעם – יש שני טעמים לשבת: האחד – לקבוע בלבנו את החיים לאור האמונה בבריאת העולם,

והשני - לקבוע בלבנו את ההכרה כי הושוו עבד ואדון ביום קודש לפני ה'.

חשוב לציין:

המיומנות היא השוואה, ומתוך ההשוואה ניתן להגיע להסקת מסקנה. הסקת מסקנה מתוך השוואה הוא דבר מורכב ויופיע בהמשך הדרך בחטיבה ותיכון. מטרתנו בכיתה ו' היא רק להתחיל ולהרגיל לדפוס המחשבה של ההשוואה, ונעשה זאת מספר קטן של פעמים לאורך השנה.

- אין לצפות מתלמיד ביסודי לערוך השוואה בין פרשנים.

- אין לערוך השוואות בין עניינים מופשטים או רחבים מידי (לדוגמה: עשרת הדיברות בחומש דברים מול עשרת הדיברות בשמות וכדו'). ניתן לעשות השוואה כוללת כמשימה קבוצתית/ כיתתית בהנחיית המורה, וגם אז יש צורך להגדיר בצורה ברורה את הממדים להשוואה ואת מושאי ההשוואה.

נספח למיומנות 8 - מיון פרטים

לא עמדנו על מיומנות זו בנפרד, אך אנו בהחלט משתמשים בה מעת לעת, פעמים כעומדת בפני עצמה, ופעמים כבסיס להשוואה - כאשר אנו מציבים את הפרטים אלו מול אלו על מנת לעמוד על דמיון ושונות.

לא פעם אנו משתמשים במיון גם לשם ארגון וסידור הפרטים בטבלאות.

גם בפעולת המיון ישנו קריטריון שעל פיו משייכים את הפרטים בפסוקים.

דוגמאות למיון:

מיון הקרבנות – חובה ונדבה, קרבנות מן החי מן הצומח.

מיון בעלי חיים המופיעים בויקרא פרק יא – לטמאות ולטהורות.

מיון עשרת הדיברות – עשה/ לא תעשה מעשה/מחשבה/דיבור בין אדם למקום/לחברו.

מיון מצוות בפרשת קדושים – בין אדם למקום/לחברו.

מיון עשר המכות – מיון המכות פגיעה ברכוש/פגיעה בגוף עם התראה/ללא התראה.

מיומנות מס. 9

שימוש בפירוש רש"י

"אחת דבר א-לקים

שתיים זו שמעתי

מקרא אחד יוצא לכמה טעמים

וסוף דבר אין לך מקרא יוצא מדי פשוטו ומשמעו"

(הקדמת רש"י לפירוש שיר השירים)

פרשנות:

אנו מבחינים בין שני שלבים בנושא הפרשנות:

בכיתות א-ג הלימוד נעשה פעמים רבות לאור פרשנות, אך התלמיד איננו נדרש לעיין בפירוש ואיננו לומד אותו מן הכתב. פעמים שהמורה ילמד לאור פירוש ללא ציון שם המפרש (בד"כ בכיתות א-ב), ופעמים שהמורה מלמד פירוש ואף מציין שהרעיון נאמר על ידי מפרש/מדרש (החל מכיתה ג בד"כ).

בכיתות ד-ו הוראת פירוש רש"י הופכת להיות חלק ממשימת הלימוד, והתלמיד לומד את הפירוש הן ברמת תכנים והן ברמת דרך הפירוש (דפוס הפירוש ומטבעות הלשון המרכזיות). בכל חומש ישנה רשימה מפורטת של דיבורים מתחילים המוצעים ללמידה **במתווה המפורט** שבאתר. יש לציין כי מעבר ל"דיבורים המתחילים" המופיעים במתווה, פסוקים נוספים רבים יתפרשו בדרכו של רש"י ו/או בדרכם של פרשנים אחרים, ואולם אין צורך בכל מקום להביא את הפירוש כלשונו, וניתן להסתפק בביאור על פיו.

הנושאים בהם נתמקד בפירוש רש"י על פי הכיתות השונות:

תוכן ומסרים	שאלה ותשובה	התמצאות	כתב	שונות	ביטויים ברש"י
כיתה ד:	הבנת תוכן דברי רש"י	זיהוי והבנת המושג "דיבור המתחיל"	הבנת כתב רש"י	משל ונמשל בדברי רש"י	
כיתה ה:	הכרת המסרים החינוכיים והערכיים שבפירוש	שאלה ותשובה בפירוש רש"י	וכן: סתירה בין מקראות	משל ונמשל, סמיכות פרשיות	"דבר אחר" "כתרגומו", "ואונקלוס תרגם"
כיתה ו:	שאלה ותשובה בפירוש רש"י	וכן: סמויה של רש"י			"כול.. תלמוד לומר", "כמשמעו", "ומדרשו" או "ורבותינו אמרו"

דוגמאות - כיתה ד':

שאלה ותשובה בפירוש רש"י:

רש"י ויקרא פרק א

(ב) אדם - למה נאמר? מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל, שהכל היה שלו, אף אתם לא תקריבו מן הגזל:

רש"י במדבר פרק יב:

(ג) ויצאו שניהם - ומפני מה משכן והפרידן ממש? לפי שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו..דבר אחר שלא ישמע בנוזפתו של אהרן

משל ונמשל

רש"י ויקרא פרק כו

(ט) ופניתי אליכם - אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם, משל למה הדבר דומה, למלך ששכר פועלים וכו', כדאיתא בתורת כהנים (המשל מפורט במתווה):

רש"י במדבר פרק טז

(ד) "משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושנים ושלוש כשסרח רביעית נתרשלו ידי האוהב ההוא אמר עד מתי אטריח על המלך שמא לא יקבל עוד ממני.."

דוגמאות - כיתה ה':

"דבר אחר"

רש"י במדבר פרק ב

(ב) באת - כל דגל יהיה לו אות מפה צבועה תלויה בו צבעו של זה לא כצבעו של זה..דבר אחר באותות לבית אבותם - באות שמסר להם יעקב אביהם.

רש"י במדבר פרק יב:

(ג) ויצאו שניהם - ומפני מה משכן והפרידן ממש? לפי שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו..דבר אחר שלא ישמע בנוזפתו של אהרן.

"סמיכות פרשיות"

רש"י במדבר פרק ח

(ב) בהעלתך - למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו, שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך, שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות.

רש"י במדבר פרק יג

(ב) שלח לך אנשים - למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר.

"כתרגומו"

רש"י במדבר פרק א

(נא) יורידו אתו - כתרגומו יפרקון, כשבאין ליסע במדבר ממסע למסע היו מפרקין אותו מהקמתו, ונושאים אותו..

"ואונקלוס תרגם"

רש"י במדבר פרק יא:

(כה) ולא יספו - לא נתנבאו אלא אותו היום לבדו, כך מפורש בספרי, ואונקלוס תרגם ולא פסקין, שלא פסקה נבואה מהם.

דוגמאות - כיתה ו':

"יכול.. תלמוד לומר"

רש"י דברים פרק ו

(ז) ובשכבך - יכול אפילו שכב בחצי היום תלמוד לומר ובקומך. יכול אפילו עמד בחצי הלילה, תלמוד לומר בשבתך בביתך ובלכתך בדרך. דרך ארץ דברה תורה, זמן שכיבה וזמן קימה.

"כמשמעו"

רש"י דברים פרק טז

(יט) לא תטה משפט - כמשמעו.

רש"י דברים פרק כ :

(ח) הירא ורך הלבב - רבי עקיבא אומר כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה.

"ומדרשו" או: "ורבותינו אמרו"

רש"י דברים פרק א:

(ו) רב לכם שבת – כפשוטו. ויש מדרשי אגדה: הרבה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה - עשיתם משכן מנורה וכלים, קבלתם תורה, מניתם לכם סנהדרין.."

רש"י דברים פרק כב:

(א) לא תראה אותו שתתעלם ממנו, זהו פשוטו. ורבותינו אמרו פעמים שאתה מתעלם.

שאלה סמויה

רש"י דברים פרק ה

(יא) שמור - ובראשונות הוא אומר זכור, שניהם בדבור אחד ובתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו.

סתירה

רש"י דברים פרק טו

(ד) אפס כי לא יהיה בך אביון - ולהלן הוא אומר (פסוק יא) כי לא יחדל אביון, אלא בזמן שאתם עושים רצונו של מקום, אביונים באחרים ולא בכם, וכשאינן אתם עושים רצונו של מקום אביונים בכם."

הבאה מדברי מפרשים אחרים:

בכיתות ה-ו או ממליצים למורה להביא **מספר מצומצם של פעמים** פירוש של אחד ממפרשי התורה האחרים במטרה:

- א. להבין שעולם הפרשנות של התורה הוא עולם רחב (לא "רק רש"י") ולשמוע על דמויות נוספות מגדולי ישראל, מפרשי התורה: אונקלוס, אבן-עזרא, רמב"ן, רשב"ם.
- ב. לדעת שפסוקי התורה נלמדו לאורך הדורות ע"י גדולי ישראל, אשר לא פעם חלקו זה על זה בביאורם וכי אותו הפסוק יכול להתפרש בכמה אופנים. "אלו ואלו דברי א-לקים חיים".

מיומנות מס. 10

שימוש במפת ארץ ישראל

"בזו ארץ המכורה נולדה גדלה ונתגבשה האומה העברית
וכאן העמידה את נכס הנצחים שלה, את ספר הספרים.
מפעלה וחינוכה של האומה העברית ייכוננו בעתיד על שני אלה:
הארץ והספר"

(דוד בן גוריון)

הקדמה

אחד מיעדיו של הלימוד הוא לחבר בין ספר התנ"ך לבין ארץ התנ"ך, ולהעמיק את הזיקה שבין התלמידים לארץ ישראל. השימוש במפה תורם להבנת הפרשה על רקע מיקומה, ומקשר בין המקומות שנזכרים בסיפורי אבותינו לארץ שבה אנו חיים כיום. בנוסף, בשיעורי תנ"ך (בעיקר בספרי נביאים ראשונים) ישנם פרקים שהצגתם על המפה תורמת לביאור הפרק ומבהירה את ההתרחשויות בו. השימוש במפה מקשר את התלמיד עצמו אל הכתוב באמצעות הבנה מוחשית. השימוש במפה מבסס גם את היכולת לארגן את הלמידה סביב ציר מקום וזמן.

על פי תכנית הלימודים בגיאוגרפיה התלמידים אמורים ללמוד על המפה ושימושיה בכיתה ד. במסגרת זו נפגשים התלמידים גם עם מפות נושאות מהארץ ומהעולם. בשיעורי תנ"ך המורה יעשה שימוש במיומנות זו בפרקים גיאוגרפיים, וילמד את הפרק תוך הצבעה על מקומות או אזורים הנזכרים בפרק. מומלץ מאד שבכיתה תהיה מפה קבועה, ולכל הפחות, בפרקים שבהם ישנם פרטים גיאוגרפיים תוצג/תוקרן המפה/שקף בפני התלמידים.

(הערה: על אף שרכישת המיומנות מתחילה בכיתה ד, המפה יכולה להיות שימושית גם בכיתות א-ב, והיא יכולה להיות חלק בלתי נפרד מתפאורת הכיתה. כך יוכל המורה לצייר עם על גבי המפה את מסלול ההליכה של אברהם, מלחמת ארבעת המלכים בחמישה, מסלול ההליכה של יוסף ועוד...) (

השימוש במפה נעשה בהתאמה לתכנית הלימודים:

כיתות ג-ד

בכיתות אלו איננו מצפים מהתלמידים להתמצא במפה, אולם המורה ידגים את השימוש במפה בהוראת ספר יהושע – מלחמות יהושע ונחלות השבטים. המורה יחזור בפתיחת ספר שופטים

(פרק א) על הנלמד בספר יהושע - חלוקתה של ארץ ישראל לנחלות. בספר זה נוכל להצביע לתלמידים על גבולות הארץ, החרמון, הנגב, הירדן והים.

כיתה ה – ו

המורה ילמד את המסע בעבר הירדן המזרחי באמצעות מפה - פרשת חוקת. התלמידים צריכים להבין כי המתואר בפרשת חוקת הוא מסע גיאוגרפי. לאחר הלימוד התלמידים צריכים להכיר ולמקם את ארץ כנען על המפה הקדומה ביחס לשכנותיה – מצרים אדום, מואב, וכן את החלוקה בין עבר הירדן המערבי לבין עבר הירדן המזרחי (הגלעד והבשן).

בספר שמואל התלמידים ילמדו את הפרטים הגיאוגרפיים המרכזיים באמצעות מפה (נדודי הארון, מלחמות שאול, נדודי דוד). כמו כן התלמידים צריכים לדעת לסמן מספר מסוים של מקומות מרכזיים המוכרים גם היום במפה - ירושלים, שכם, חברון, באר שבע.

התמצאות של התלמיד במפה מתחילה בזיהוי המתווה הכללי של הארץ - הים התיכון, הכנרת הירדן וים המלח. כל תלמיד צריך להתחיל עם שתי נקודות אחיזה נוספות במפה. מומלץ כי שתי הנקודות הללו תהיינה: ירושלים ומקום מגוריו.

על בסיס המתווה הכללי של הארץ ושתי נקודות האחיזה, הוא יכול להתחיל לזהות מיקומים נוספים של סיפורי התנ"ך השונים.

דוגמה למשימת הערכה משלבת מפה ניתן למצוא במאגר המשימות. המשימות, כולל מדריכים למורה, נמצאות באתר ראמ"ה וכן באתר "ללמוד וללמד".

[המסע בעבר הירדן המזרחי – מתוך מאגר המשימות](#)